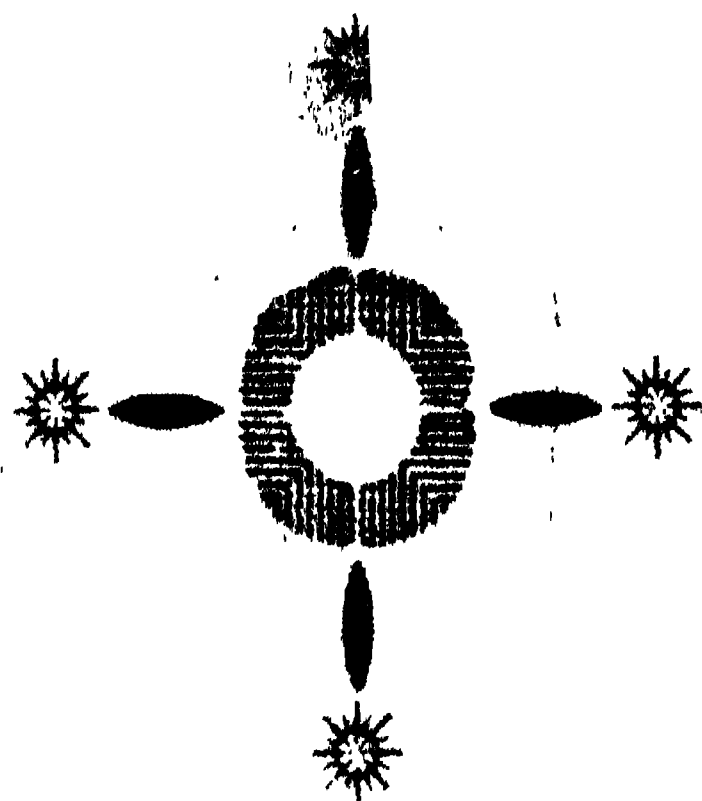

યાત્રાનો ભોમીયો

મોટર માર્ગે

ભારતની તીર્થ-યાત્રા

: પ્રવાસી :

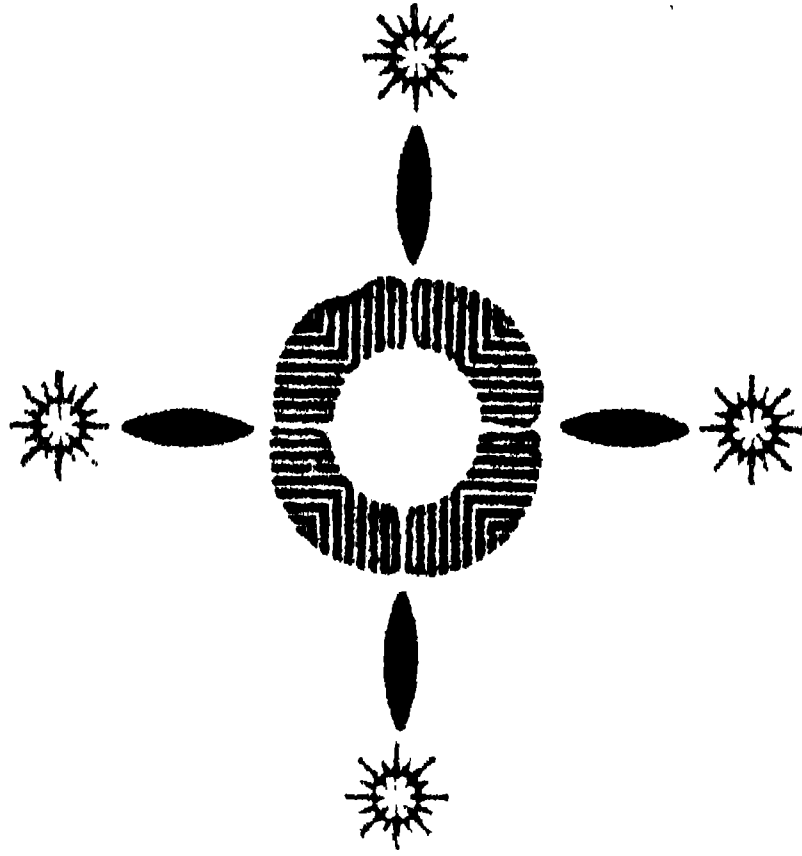
શ્રી સુહરજ મોતીભાઈ

સથરાનિવાસી

યાત્રાનો ભોભીયો

મોટર માર્ગે

ભારતની તીર્થ-યાત્રા

: પ્રવાસી :

શેઠ સુહરજી મોતીભાઈ

સથરાનિવાસી

: પ્રકાશક :

શ્રી સુન્દરજી મોતીભાઈ
ભુલેશ્વર, ત્રીજો ભોધવાડો,
મુંબઈ.

ગુજરાતી સાહિત્ય સંસ્થા
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૨૨૧૫૭
આવૃત્તિ પહેલી
સંવત ૧૯૬૫

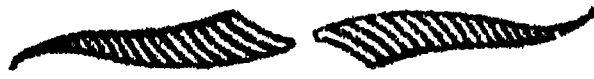
: મુદ્રક :

દામોદર રતનસી બનાનવાળા
વૈશ્વાનર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,
૧૬૩, પાંજરાપોળ રોડ,
મુંબઈ ૪.

શેઠ શ્રી સુંદરજી મોતીભાઈ

નિવેદન

અસક્ષના વખતમાં પગે ચાલીને યાત્રા કરવાનો મહિમા ગણાતો હતો. અને એ પ્રમાણે યાત્રા કરવામાં ખાસ લાભ હતા. જેવાકે રસ્તામાં આવતાં દરેક ગામની ખાસ વિશેષતા અને વેપાર વણુજ વિષે પૂરી માહિતી મળી શકતી પણ રેલ્વે ગાડી થવા પછી આવી મુસાફરી લગભગ બંધ થઈ ગઈ છે અને કોઈને પગરસ્તે જવાની ઇચ્છા હોય તોપણ સાધારણ રીતે માર્ગ વીણેની પૂરી માહિતી પણ હોતી નથી. એવા યાત્રાળુઓને યથાશક્તી માર્ગ દર્શન થઈ શકે અને ખાસ ખાસ શહેરો વીણેની માહિતી મળી શકે એવા ઉદ્દેશથી આ પુસ્તકમાં મારી હિન્દુસ્થાનની યાત્રા દરમ્યાન મળેલી પૂરી વીગત આપવા અલ્પ પ્રયત્ન કર્યો છે.

આ નાનકડા પુસ્તકનું વાચન કોઈપણ યાત્રાળુને પ્રવાસમાં અનુકુળ ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક થશે તો હું મારા આ અલ્પ પ્રયાસનું સાર્થક થયું સમજીશ.

લી.

પ્રકાશક

મુંબઈથી અયોધ્યા

યાત્રા ૧.

મોટરની મુસાફરી : પુના, પંચગની, મહાબળેશ્વર,
સાતારા, પંઢરપુર, અહમદનગર.

દૂધનની મુસાફરી : મનમાડ, અદ્દાબાદ, કાશી,
ગયા, જગન્નાથપુરી ને અયોધ્યા.

તા. ૬ ૩-૩૪ મંગળવારના રોજ મુંબઈથી મુસાફરી
ઉપર નીકળ્યા.

પુના તા. ૬-૩-૩૪ મંગળવાર

થાણા, પનવેલ, ખાંપોલી, ટાલેંગામ, ખંડાલા, લોનાવાળા,
પુના. રસ્તામાં મોટરના ટોલના રૂ. ૪-૦-૦ પડે છે. ઉતારો
હરગોવન વીલા, ધોળીઘાટ શંકરશેટ રોડ, જમવાનું ગુજરાત
ઓટીંગ લોજ. આખા દીવસના જમવાના ૦-૧૨-૦ એક
વખતના ૦-૬-૦ જમવાના અને રહેવાના ૧-૮-૦ અને
૧-૪-૦ C/O ડેનઅલી કીકાભાઈ મેનશન પુના-૨

તા. ૭-૩-૩૪ બુધવાર

૧ બાલકૃષ્ણજી ૨ વીઠલનાથજી

શ્રી ડકન પેપર મીક્સ લી. જોવા જેવી છે. હડપસર ગુડસ સ્ટેશનની પછવાડે પરભુદાસ કેશવજી ભોટી તેના સેલીંગ એજન્ટ છે તેની ઓફીસ સ્ટેશન ગુડસ યાર્ડ સામે જોખે સ્ટેશનરી માર્ટ નામની દુકાન છે. મીલ આખી ફરીને જોધ ત્યાંથી કાગળનું એક રીમ લીધું. સંગમ પાસે મીલ આવેલી છે.

૧ બન્ડ ગારડનમાં મોટર ગાડી કમ્પાર્ટમેન્ટમાં લઈ જવાના ચાર ચાના ટેકસ છે.

૨ એમપ્રેસ ગારડન રેસ્ટોરાં પાસે ત્યાં પણ ચાર ચાના ગાડીની ફી છે.

૩ સ્ત્રીધેની છત્રી હડપસર પાસે આવેલી છે. ગ્વાલીયરના મહારાજા તરફથી છે તારકેશ્વર મહાદેવ દત્તાત્રયનું મંદીર.

તા. ૮-૩-૩૪ ગુરુવાર

પાર્વતી મંદીર ટેકરી ઉપર છે, ત્યાં પેશવાનું રહેઠાણ હતું. કીલ્લા પણ છે. કાતીક સ્વામી વીઠલ નારાયણ શ્રી દત્ત દત્તેશ્વર દત્તાત્રયમાં ૨૫ નોકર રહે છે. સરકાર તંરફથી રૂ. ૧૮૦૦૦ મળે છે. શીવરાત્રી તથા શ્રાવણ માસમાં મોટા મેળા ભરાય છે.

યરોડા જેલ જોવાની રજા મળી નહીં.

પુના-શીવાજી મીલ્ટરી સ્કુલ કોલ્ડાપુરના મહારાજા તરફથી ચાલે છે. મેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરાવે છે અને સાથે લશ્કરી જ્ઞાન આપે છે. શીવાજી મહારાજનું પુતળું છે રૂ. ૧૫ લાખનો ખર્ચ થયો છે. રૂ. ૫૫૦૦૦૦ ની ખીજ ત્રણ તખતીઓ છે.

૧ શીવાજીની લડાઈ ૨ શીવાજીની છાવણી ૩ શીવાજીનો દરબાર.

શીવાજી મહારાજનું પુતળું નવા પુલ પાસે સેવાસદન સાંસાયટી છે. મેટ્રીક સુધી શીક્ષણ આપે છે. શિવણ, ભરત, સંગીત, વીવીંગ વગેરે જુદાજુદા શીક્ષણના ખાતાઓ છે. કુમારીકા વીધવાઓ અને પરણેલી સ્ત્રીયા અભ્યાસ કરે છે બોરડીંગ પણ સાથે છે.

નાથીબાઈ વીમેન્સ હાઈસ્કુલ જોઈ તેમાં હોસ્ટલ પણ છે. આ સંસ્થા એરંડામાં છે પછી હીંગોળા બઝુકમાં કુર્વેની ખીજ સંસ્થાઓ છે હાઈસ્કુલ બોરડીંગ, કુમારીકાશ્રમ વીધવા-ગૃહ છે માસ્તરોને રહેવાના ક્વાર્ટર્સ છે પુનાથી ૫ મઈલ દુર છે. શાક મારકીટ સ્ટેશન રોડ, મોટર કંપનીના કારખાના વગેરે જોયાં.

ફરગ્યુસન કોલેજ, પરશુરામ ભાઉ કોલેજ, એન્જનીઅરીંગ કોલેજ વગેરે સદાશીવ પેઠમાં છે.

તા. ૯-૩-૩૪ શુક્રવાર.

લક્ષ્મીરોડ મોટર રીપેરીંગ કરવાની દુકાન છે જે મોટરને લગતું તમામ કામકાજ કરે છે. પંઢરપુરમાં ગોર વામન C/O જમનાદાસ લલ્લુભાઈની ધર્મશાળા, ગંગાકીનારે પંઢરપુર.

પંચગનીમાં, ગુજરાત. હિંદુ લોજ છે.

મહાબળેશ્વરમાં નેચરલ હિંદુ લોજ છે.

પુનાથી પંચગની ૬૦ માઈલ છે.

ગામ-કાત્રજ. વરવા, કામતડી, સારોડા, ગ્રીધેવાડી, કળવડા, કાપુરવડ, ગેરવડ, શીવાપુર, નરસાપુર. કાકવી, ખંડાળાઘાટ.

પુનામાં ગાર્ડન ત્રણ છે

૧ બંડ ગારડન, ૨ એમ્પ્રેસ ગાર્ડન, ૩ બાટાનીકલ ગાર્ડન ફીરકી પાસે.

મહાબળેશ્વરમાં હોટેલો

૧ સેંદ્રલ, ૨ ડીના, ૩ ફાઉન્ટન, ૪ ફેડરીક, ૫ રેમબ્યુ, ૬ રીપન.

પુનામાં સીનેમા થીએટરો

૧ એપેલો સીનેમા

રસ્તાપેઠ

૨ આર્યન ,,

ગણેશ પેઠ

૩ વેસ્ટ એન્ડ સીનેમા	સારસનેલ રોડ
૪ એમ્પાયર ,,	બંડરોડ
૫ એકસેલસીયર ,,	કીરકી
૬ ગ્લોબ ,,	લક્ષ્મીરોડ
૭ કૃષ્ણ ,,	શુક્રવાર પેઠ
૮ કોનોટ ,,	સ્ટેશન

પુનામાં નદી ત્રણ છે

૧ હંદ્રાવતી, ૨ ચંદ્રભાગા, ૩ ભીમા.

પાણીનું તલાવ, ખડગ, વાસલા, પુનાથી ૧૦ માઈલ દુર છે.

તા. ૧૦-૩-૩૪ શનીવાર પુનાથી પંચગની

પુનાથી પંચગની ૧૧૧ વાગ્યે નીકળી ૩ વાગ્યે પંચગની પહોંચ્યા. રાગુછેડદાસ માધવદાસ શેડને ત્યાં ઉતર્યા રતીલાલ મોનદાસ પારેખ હતા નદીં મુંબઈ હતા તેણે ભાટે બંગલો લીધેલ છે પુનાથી પંચગની ૭૪ માઈલ છે પુનાથી સતારા રોડ ઉપર થઈ શરૂ વાઈ પારેથી રસ્તો જુદો પડે છે. મદાળગેશ્વર રોડ ઉપર પંચગની છે. પંચગનીમાં ૯ જુદી જુદી નીજાળો છે.

પારસી, યુરોપીયન, મુસલમાન, હિંદુ જૈનનું વાડીલાલ સારાભાઈનું સેનેટીરીયમ છે. રૂ. ૨૦-૦-૦ અને રૂ. ૧૦-૦-૦

ના બેલોકો છે. ડો. બીલીમોરીયાનું ક્ષયના દરદીયો માટેનું હોસ્પીટલ છે. ખાનગી સંસ્થા છે પણ બધાને લાભ મળે છે. પટણીનો બંગલો છે ટેકરી ઉપર. ટેબલ લેન્ડ કરી હવા ખાવાનું ખાસ સ્થળ છે. સીન સીનેરી સારી જોવાય છે. પાવર હાઉસ છે.

પંચગની પાણીના નળ નથી. કુવા ૭૦ ફુટ ડિંડા હોય છે. ક્ષયના દરદી માટે હવા ખાવાનું સારું સ્થળ છે. અહીંથી શીવાજીનો કમરગઢ કે જ્યાં શીવાજી રાજા મહારાજાને જીતી કેદ પકડતો હતો તે છે, બીજો પવનગઢ દેખાય છે. તે પણ શીવાજીનો કીલ્લો છે. દેવીનું મંદીર છે ત્યાં ચુરો-પીચનોએ બંગલા બાંધવા પ્રયત્ન કર્યો પણ દેવીના અમત્કારથી બંગલા ન બાંધાયા.

હરગોવિન્દાસ જીવણના અમલ બંગલાવાળાનું નામ.
જવેરચંદ પદ્મશી, ડૉ. મુળજી રતનશીની કમ્પની;
૩૪૪, કાથા બજાર મુંબઈ.

ચુરોપીચનો અને પારસી વગેરે બીજી કોમો માટે લોજ હોટેલો છે. હિંદુ માટે ખાસ સગવડ નથી પાંડલો લોજ હતું. સ્ત્રીજનમાં લોજ થશે. બાકી હિંદુઓ માટે ખાસ ઉતરવા તથા ખાવા પીવાની સગવડ નથી.

તા. ૧૧-૨-૩૪ રવીવાર

પંચગની રાધાકૃષ્ણનું મંદીર. જમનાદાસ લલ્લુભાઈનું ગણુપતી અને શંકરનું દેવળ ગામમાં છે. તેના દર્શન કર્યા.

જમીને મહાબળેશ્વર ગયા. પંચગનીથી મહાબળેશ્વર ૧૨ માઈલ છે. તુલસીદાસ કેશવલાલ નો બંગલો (Lake View) છે ત્યાં ઉતર્યા મહાબળેશ્વરમાં મોટર માટે અમુક રસ્તા બંધ હોય છે. જુના મહાબળેશ્વર જોવા માટે રૂ. ૨-૦-૦ મોટરનો ટેક્સ આપવા પડે છે. જુના મહાબળેશ્વરમાં ગૌમુખીનું સ્થાનક સાડું છે ફુંગરમાંથી જરણાં નીકળી સાત નદીઓ ભેગી થઈ ગૌમુખી ગંગા બને છે. જમખંડીના રાજાએ છાપરાનું કામ કરાવેલ છે અને કુંડનું બાંધકામ સતારાના શેઠે કરાવેલ છે. નદીઓના નામ-ભાગીરથી, કૃષ્ણા, વેણાં, કૌથના, સાવીત્રી, ગાયત્રી, સરસ્વતી (સાત નદી). મહાબળેશ્વર સ્વયંભુશંકર છે જુનું પુરાણું મંદીર છે. અતિલેશ્વર મહાદેવનું મંદીર છે. જુના મહાબળેશ્વરમાં ગોરનું નામ કૃષ્ણભટ બાળભટ મહાબળેશ્વરકર છે.

આરથર સ્ટ્રીટ જુના મહાબળેશ્વરથી જોવાનું સ્થાન છે. ત્યાંથી ખીણના વ્યુ બહુ સારા દેખાય છે. મહાબળેશ્વરમાં લગભગ ૨૦૦ બંગલા છે. પારસી યુરોરોપીયનો વગેરેની સારી હોટેલો છે. હિંદુઓ માટે બે લોજ છે એક ગુજરાતીની એક દક્ષીણીની.

૧ નેચરલ હિંદુ લોજ. ૨ દક્ષીણી.

આજ્ સીજનમાં રૂ. ૩૫. વગર સીજન રૂ. ૨૫.
એક દિવસનાં

ખાલી જમવાના આખા દિવસના રૂ. ૧-૪-૦ એક વખતના ૦-૧૦-૦ ગુજરાતીનું લોજ સાડું છે.

મહાબળેશ્વરથી ૧૨ માઈલ દુર ભવાની માતાનું મંદીર છે શીવાજીને જે દેવીએ તલવાર આપી હતી તે ગઢ ઉપર છે. પ્રતાપગઢ છે ત્યાં અક્ષયજ્ઞાનની કબર છે. જ્યાં શીવાજીએ અક્ષયજ્ઞાનને મારેલ હતો ને ત્યાંથી રાયગઢ વગેરે દેખાય છે.

સતારા તા. ૧૨-૩-૩૪ સોમવાર

મહાબળેશ્વરથી પંચગની આવ્યા ત્યાં ચા પીધા પછી સતારા ગયા. સતારામાં કાળા રામજીનું મંદીર છે ત્યાં રેવાશંકર અને અંબાશંકર કરીને ભાઈઓ રહે છે ત્યાં બહાર ગામના માણસોને ઉતરવાની સગવડ થાય છે સતારામાં નવાવાડા બુનાવાડા કરીને શયાળુ શાહ મહારાજના બુના મહેલો છે. તે હાલ નીશાળ તથા કચેરી તરીકે વપરાય છે. જલ મંદીર નામનું માતાનું સ્થળ છે ત્યાં શાહુ મહારાજ રહેતા હતા હાલ ત્યાં અંબાજી માતાનું સ્થાન છે. સતારાથી ૫ માઈલ દુર રામદાસ સ્વામીની સમાધીનું સ્થાન છે ત્યાં ટુંકરી ઉપર જવા ડાળી વગેરે મળે છે.

સતારામાં છાટુભાઈ રામકૃષ્ણદાસ ગવર્નમેન્ટ કોન્ટ્રેક્ટર છે. તે સારા માણસ છે. તેને ત્યાં ઉતારાની સગવડ થઈ હતી. ગામથી એક માઈલ ગણપતી શંકરનું દેવળ છે. અસલ ગણપતી અદ્રશ્ય થયા છે. નવી મુર્તિ છે. શંકરને ફરતાં નાનાં બીજા ૧૨ લીંગ છે સ્થળ સારું છે.

પંઢરપુર તા. ૧૩-૩-૩૪ મંગળવાર

પંઢરપુરથી ઇંદોર

માલશીરાથી	૩૨	ધુલીયા	૩૧
ટંમભુરની		સોનગીર	૧૩
મીરજગામ	૫૩	શરપુર	૩૦
અહમદનગર	૩૨	જુલવાનીયા	૧૧૬
શેવગામ	૪૦	મહેશ્વર	૩૨
નેવાસા	૨૮	માનપુર	૪૫
ઔરંગાબાદ	૨૪	મટું	૧૪
મનમાડ	૫૫	ઇંદોર	૧૨
માલગામ	૧૬		
			૫૭૩

ઇંદોરથી મથુરા

દેવાસ	૨૧	શવપુરી	૬૨
શાહજહાંપુર	૩૬	ગ્વાલીગર	૭૮
સરંગપુર	૧૬	ધોળપુર	૩૭
બીચારા	૩૮	આથા	૬૬
ગુના	૫૬	મથુરા	૩૫
			૪૪૮

જમીને સતારાથી પંઢરપુર ગયા. સતારાથી પંઢરપુર ૮૬ માઈલ છે. રસ્તામાં કેરેગામ, મહાવાડ, શાગોલા, પંઢરપુર આવે છે. કેરેગામમાં પેટ્રોલ મળે છે પછી રસ્તામાં પેટ્રોલ મળતું નથી. જમનાદાસ લલ્લુભાઈની ધર્મશાળામાં

ઉતારો કરેલ છે. ચંદ્રભાગાના કીનારા ઉપર આવેલી છે.
પંદરપુરમાં નીચેના દેવસ્થાન છે.

નામદેવ, વીરનુપદ, ગોપાળપુર રામબાગ, પદમાવતી
બ્યામ આશ્રમ.

તા. ૧૪-૩-૩૯ બુધવાર

ગોર ૧ વામન માધવ. ૨ બાલકૃષ્ણ નારાયણ.

નદીમાં ફરવાની હોડી છે. સામે કાંઠે શ્રી. મહાપ્રભુજીની
બેઠક છે. નદીમાં પુંડરીક ગોવીંદ ગોપાલ મહારાજના ત્રણ
મંદીર અગીયાર રૂદ્રનું મંદીર છે. ભકત લોકની સમાધી છે.

તા. ૧૫-૩-૩૪ ગુરુ. તા. ૧૬-૩-૩૪ શુકર

પંદરપુરથી અહમદનગર ૧૨૦ માઈલ છે.

નીચે પ્રમાણે રસ્તો છે.

૧	શેતરૂણ	૧૮	૪	કરમાલા	૧૬
૨	ટંમણુરની	૧૮	૫	મીરજગામ	૧૮
૩	જેહુર	૧૮	૬	અહમદનગર	૩૨

—
૧૨૦

જેહુર તથા કરમાલામાં પેટ્રોલ મળે છે.

તા. ૧૭-૩-૩૪ તા. ૧૮-૩-૩૪ તા. ૧૯-૩-૩૪

શની. રવી. સોમ. મંગળવાર અહમદનગર

પંઢરપુર થી અહમદનગર જવા સવારના ૧૧ વાગે નીકળ્યાં
પંઢરપુર થી અહમદનગર ૧૨૦ માઈલ છે. રસ્તો સારો છે
જોકે વચમાં ૨૦-૨૫ માઈલ રસ્તો બરોબર નથી.

કરમાલા પાસે અડધા માઈલ દુર દીલી કરીને ગામ છે
ત્યાં પ્રાચીન તુળખુરી ભવાની માતાજીનું મંદીર છે. સ્થળ
પ્રાચીન છે શીવાજીના વખતનું છે. અંદર કીડો મોટા
દરવાજા વગેરે છે. રસ્તામાં ટાયરમાં પંચર પડવાથી ૩ કલાક
બે જગ્યાએ ખાટી થાવું પડેલ. રાતના આઠ વાગ્યે અહમદ-
નગર પહોંચ્યા.

તા. ૨૧ ૩-૩૪

બજાર બેઠું, રેલવેસ્ટેશન બેથું, ચાંદખીખીનો કીડો બેથો.
કેમ્પ વગેરે બેથું, ગામમાં વીજળી છે ગ્યાસના દીવા છે
ગામ કરતાં કેમ્પના રસ્તા સારો છે. કંપાણનાં ૬ ૧૦ ઘર
છે સગા રહે છે !

૧૦ માઈલ દુર તળાવ છે ત્યાંથીજ માઈલ દુર ડુંગરગઢ
કરીને ગામ છે, ત્યાં રામચંદ્રજીએ બાણ મારી પાણી કાઢેલ

છે તે જગ્યા છે. શંકરનું દેવસ્થાન છે. ખીણમાં ગડ્ડીમાં છે.
તળાવમાંથી પાણી ગામમાં ગળાઈને નળવાટ આવે છે,

અહમદનગરમાં અમરેલીવાળા સામાજ્યલાલ દેવશી
ભુવા અને જગજીવન જમનાદાસ મણારવાળા સગા અને
ઓળખીતા છે.

૧ નવનીતરાય ગીરધરલાલ શીહોરવાળા ગંજબજાર
અહમદનગર.

૨ રતીલાલ જગજીવનદાસ ડુંગરવાળા મહેતા. આડ-
તીયા બજાર, અહમદનગર.

૩ સામાજ્યલાલ દેવશી ભુવા અમરેલીવાળા નવીપેંઠ,
અહમદનગર,

૪ જગજીવન જમનાદાસ મણારવાળા ચીત્રે રોડ.
ફાટકની ગાડી નજીક અહમદનગર.

ગામથી પાંચ માઈલ વાખરી કુરીને ગામ છે ત્યાં લક્ષ્મણ
બાવાની સમાધી છે. દર ગુરુવારે ઘણાં માણસો ત્યાં દર્શને
જાય છે. તેનો ફોટો કાઢપણ બાબુથી જોઈએ તો સ્ત્રીધો
જોનાર તરફ દેખાય છે.

તા. ૧૭-૩-૩૬ અનાથાશ્રમ જતા ગયેલ વ્યવસ્થા
સરસ છે.

અહમદનગરથી અલહાબાદ

મનમાડ	૮૭	ગુના	૫૯
માલેગામ	૩૦	શીવપુરી	૬૨
ધુલીયા	૩૧	જાંસી	૬૦
સાનમીર	૧૩		૩૦
ગુલવાનીયા	૧૧૬		૩૮
માનપુર	૭૫		૨૬
મહુ	૧૪		૪૪
ઈંદોર	૧૨	કાનપુર	૧૧
દેવાસ	૨૧		૩૦
શાહજહાંપુર	૩૬		૨૧
અરંગપુર	૧૬	અલહાબાદ	૫૪
બીઆરા	૩૮		
			૯૨૪

તા. ૨૨-૩-૩૪ ગુરુ

અહમદનગરથી બપોરની ૩-૧૫ ની ગાડીમાં નીકળી રાતના ૭-૩૫ મનમાડ આગ્યા. અત્રભુજ ખુશાલ મદ્રાસ વાલાની ધર્મશાળામાં ઉતારો કર્યો. ત્યાં ઉતરવા ત્રીવાય કાઠ અગવડ મળતી નથી, શેઠની ચીઠીની ખાસ જરૂર. બાકી વૈશ્ણવને પહેલાં લાભ આપે છે. ધર્મશાળાની બાબુમાં દક્ષીણીની વીશી છે. ગુજરાતી ઢભનું જમવાનું કરે છે મનમાડથી ૧૨-૫૦ ની ગાડીમાં નીકળી અલહાબાદ તા. ૨૪-૩-૩૪ ના રોજ સવારે ૧૦-૪૫ ના પહોંચ્યા.

તા. ૨૩-૩-૩૪ શુકર તા. ૨૪-૩-૩૪ શની

અલહાબાદના ગોર કંદારનાથ હાથીવાળા ધર્મશાળા મથુરાદાસ કલ્યાણજી પોરબંદરવાળાની તેમાં ઉતારો કર્યો ગોરનું ઘર બાબુમાં છે, સાંજના ટાંગામાં એસી વેણીમાધવ શેષ નાગ ભારત દવાર પંડીત મોતીલાલજીનો બંગલો ગારડન મોટી બજાર વગેરે જોઈ શક મારફ્ટમાંથી શક લઈ ઘેર આવ્યા.

અલહાબાદ તા. ૨૫-૪-૩૪ રવીવાર

સવારમાં બોટમાં એસી પ્રયાગ તીર્થ ત્રીવેણી સંગમ ઉપર શ્રાદ્ધ સરાવ્યું. ત્યાંથી કીલ્લામાં પ્રયાગ વડ જવા ગયા ઘણું દેવસ્થાનો ત્યાં છે ત્યાંથી થોડું દુર હનુમાનજીની મૂર્તિ પડેલી છે. લંકા દહન પછી ત્યાં સુતેલા છે તે મુર્તિને ત્યાંથી ખસેડવા ઘણા પ્રયત્ન કરેલ પણ ખસેલ નથી ત્યાં સોલ્જરોને જવાની મનાઈ છે. કીલ્લામાં આફ્રીસ લશ્કર વગેરે છે કીલ્લો જવા જવા હેતા નથી. જમના નદીમાં ગટર છાંટે છે. આમે કાંઠે શ્રી. મહાપ્રભુજીના બેઠક છે હોડીમાંથી ઉતરી એકમાઈલ ચાલવું પડે છે. ગંગા જમના સરસ્વતી ત્રણ નદીનું સંગમ છે. એટલે ત્રીવેણી સંગમ કહેવાય છે. તે પ્રયાગરાજ તીર્થ છે.

ગામમાં દેવદર્શન તથા બજાર જવા નીકળેલ પછી હોડીમાં એસી ફરવા ગયેલ. શંકર દત્તાત્રેય મથુરાધીશ, રાધા કૃષ્ણ વગેરે મંદીરમાં ગયેલ. પંચમુખી શંકર તથા જમનાજી

ઉપરનો રેલ્વે પુલ જોયા. ઉપર રેલ ગાડી ચાલે છે, નીચે ગાડી ઘોડા માણસ ચાલે છે.

બનારસ કાશી તા. ૨૭-૩-૩૪

અહ્હાબાદથી સવારનાં ૬-૫ ની ગાડીમાં બનારસ આવ્યા બનારસ કેન્ટોનમેન્ટ સ્ટેશને ઉતર્યા, કાશીના ત્રણ સ્ટેશનો છે. બનારસ સીટી, કેન્ટોનમેન્ટ — કાશી ગામમાં હિંદુ માટે ગુજરાતીની સાત-આઠ ધર્મશાળા છે. રૈવાબાઈની ધર્મશાળામાં બધી સગવડો છે. બજારમાં મોટા રસ્તા ઉપર ધર્મશાળા છે ગોર નારાયણ ગણેશ છે તેના પીત્રાઈ ભીખુ પણ છે બન્નેના ચાપડામાં નામ છે ઉતરવાનું ગોરને ત્યાં રાખેલ છે કાશીમાં ગલ્લીઓ સાંકડી છે ગલ્લીની સડકો પથ્થરની બાંધેલી હોય છે. ગામ ગંદુ અને સાંકડું છે ઘાટ બાંધેલા હોય છે. કાશી વીશ્વનાથનું જીનું મંદીર અત્યારે મસીદ છે. બાજુમાં કાશીવીશ્વનાથનું દહેરું છે આજુબાજુમાં દેવમંદીર સારા છે હવેલી છે જુદાજુદા દેવસ્થાનો છે બજાર મોટી છે લાકડાના પથ્થરના રમકડાં મુર્તીઓ તથા તાંબા પીતળના હામ વાસણોની બજાર સારી છે. સામે કાઠીયાવાડ ગુજરાત હિંદુ લોજ છે જમવાની સગવડ સારી છે.

કાશીનાગોર નારાયણ ગણેશ, હનુમાન ગલી, ચાખરમાં
બજાર, બનારસ સીટી,

બનારસી શેલાં તથા રેશમી કાપડ સારું મલે છે. સાંજના હોડીમાં બેસી બધા ઘાટોના દર્શન કર્યા. ગંગાજી નદી

કીનારે રાજ્ય મહારાજ્ય તથા શ્રીમંતોના બંધાવેલા ઘાટો તથા મકાનો છે દેખાવ બહુ સુંદર લાગે છે નીચે પ્રમાણે ઘાટો છે.

૧ લલીતા ઘાટ	૧૪ પહાડે ઘાટ
૨ મણીકણીકા ઘાટ	૧૫ પેશ્વા ઘાટ
૩ ગણેશ ઘાટ	૧૬ કેદાર ઘાટ
૪ ભોંસલે ઘાટ	૧૭ બંગાળી ઘાટ
૫ ગ્વાલીયર ઘાટ	૧૮ હનુમાન ઘાટ
૬ વડોદરા ઘાટ	૧૯ શીવાલા ઘાટ
૭ નીર ઘાટ	૨૦ તુળશી ઘાટ
૮ જયપુર ઘાટ	૨૧ રાણી સુરસવાળાનો ઘાટ
૯ દશાશમેધનો ઘાટ	૨૨ વીજયનગરનો ઘાટ
૧૦ હોલ્કરનો ઘાટ	૨૩ હરીચંદ્ર ઘાટ
૧૧ દરભંગાનો ઘાટ	૨૪ જૈન મહા વીદ્યાલય
૧૨ પુનાવાલાનો ઘાટ	૨૫ પાંચાકોટના રાજ્ય બહાદુરનું મકાન
૧૩ ચાસઠી ઘાટ	

ગંગાજી નદીકાંઠે જે શમશાન છે મુઠ્ઠાને બાળી તરતજ રાખ ગંગાજીમાં નાંખે છે ગંગાજીમાં ગટર છોટે છે નદીમાં ખાનગી તથા ભાડેથી હોડકા ફરવા માંડે મળે છે હરીચંદ્ર રાજની ઝુપડી તથા રાણી તારામતી રોહીતની પ્રતીમા છે.

પંચકાશી દેવતાનું મંદીર છે આકાશ પાતાળ આખા ભુમંડળ સમસ્તના મુખ્ય મુખ્ય દેવોની પ્રતીમા હોય છે.

બાર જ્યોતીલીંગની મુર્તિ છે પંચકોશી દેવત્રયીની ચોપડી મળે છે તે લેવા જેવી હોય છે.

સવારના હોડીમાં બેશી રામનગર ગયા ત્યાં રાજાનો બંગલો છે. તે જોવા લાયક છે. ઘાટ બાંધેલ છે ત્યાં ગંગાજી વ્યાસજી શંકરના દહેરાં છે રાજાના બંગલામાં જુદા જુદા રાજાઓના ક્ષેત્રો છે અને તેના જુદા જુદા બેઠકના ખંડ વગેરે છે દીવાલ તથા છતમાં હાથના ચોઘલ પેઇન્ટીંગના ચિત્રો છે. તેની તીજેરી ત્યાં છે હથીયાર બંધ પોલીસનો પહેરો હોય છે રેશમ બજાર તથા ચાંદીની બજારમાં ફરી કાશી વીશ્વનાથના દર્શન કરી ઘેર ગયા.

તા. ૩૦-૩-૩૪ સુક્રવાર

મણીકણીકાઘાટ ઉપર સરાવ્યું. ગંગાગોર જુદો ગોર હોય છે બ્રહ્મભોજન કરાવ્યું. સાંજના રાત્ર મોતીચંદનો બાગ તથા બંગલો જોવા ગયેલ, પછી બજારમાં થઈ વીક્ટોરીયા પાર્ક જોઈ કાશી વીશ્વનાથના દર્શન કરી ઘરે આવેલ, માલવીયાજીની હિંદુ યુનીવર્સિટી પાંચ માઇલ દુર થાય છે તેથી ત્યાં જોવા ગયેલ નથી. ટાંગાના કલાકના બાર આનાના હિસાબે ભાડે રાખી ફરવા ગયેલ હતા. સુગંધી તેલ. તમાકુ, સોપારી, અત્તર વગેરે ચોકખું મળે છે. અને તેની ચોકમાં બે ચાર મોટી દુકાનો હોય છે.

તા. ૩૧-૩-૩૪

ઠહેરી બજારમાંથી રેશમી કાપડ ખરીદ કર્યું નીચે
અમાણે ઘાટ જોયા.

રામઘાટ, બાલાઘાટ, પંચગંગા ઘાટ, છોટામુનીનો
ઘાટ, ગોપઘાટ, હોડીમાં બેસી દશાશ્વમેધ ઘાટ ઉપર આવ્યા
ત્યાંથી કાશીવીરવનાથ અન્નપૂર્ણા વગેરેના દર્શન કરીને
ધેર આવ્યા. કાશીની કરવતનું સ્થાન જોવા ગયેલ. નીચે ભોંયરામાં
શંકરનું સ્થાન છે. અંદર જવાતું નથી. અસલ ત્યાં કરવત
મુકાતી હતી.

સાત હવેલી છે.

શ્રી ગોપાળલાલજી

શ્રી દાઉજી

શ્રી રણછોડલાલજી

શ્રી દેવકીનંદજી

શ્રી નાથજી

શ્રી મુકુન્દરાયજી

શ્રી ગીરધરલાલજી

સાતે હવેલીના દર્શન કરી ધેર આવ્યા. કાળભૈરવનું
મંદિર છે.

તા. ૨-૪-૩૪ સોમવાર

૧૧ લઘુ દફી કરાવી. દુધનો અભીષેક કરાવ્યો.
દુધ ૧ મણ ૧ શેર,

કબીર આશ્રમ જોયો,

તા. ૩-૪-૩૪ મંગળવાર

કાશીથી અપોરની ૩ વાગ્યાની ગાડીમાં દહેરાદુન એક્સ-પ્રેસમાં ગયાજી આવ્યા. મહેંદી બાગમાં ગોર શ્યામલાલ વીઠલને ત્યાં ઉતારે કરેલ છે.

તા. ૪-૪-૩૪ બુધવાર

સ્ટેશન ઉપર તથા પોસ્ટ ઓફીસ બજાર વગેરે જોવા ગયા.

તા. ૫-૪-૩૪ ગયાજી

કાશી તથા વીરનુપાદ બે શ્રાધ કરાવ્યા. સાંજના બુધ્ધ ગયા જોવા ગયા. ગયાજીથી ૫-૬ માઈલ દુર છે અસલ બુદ્ધનું સ્થાન છે. પ્રાચીન દેવસ્થાન છે. બુધ્ધ ભગવાનને અહીંઆ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું. ચીના જાપાની વગેરે વધારે શ્રદ્ધા ધરાવે છે. જુની દેવ મુર્તીનું મ્યુઝીયમ છે.

તા. ૭-૪-૩૪ શનીવાર ગયાથી પુરી

અક્ષય વડ ઉપર શ્રાધ કરાવ્યું આબુબાબુ દેવસ્થાનો છે, રાતના ૧-૩૦ વાગ્યાની ગાડીમાં જગન્નાથપુરી ગયા.

ગોમાટ તથા ખડગપુર થઈ તા. ૮-૪-૩૪ રવીવાર સવારના પુરી આવ્યાં. ધનજી મુળજીની ધર્મશાળામાં ઉતર્યા.

જગદીશના મંદીરમાં દર્શન કર્યા પ્રસાદ મંદીરમાંથી ગોરુ તરફથી આવેલ તે લીધો. બે વખત યજ્ઞમાનો ને પ્રાસાદ આવે છે. સવારે મીઠું દહીં વગેરે, બપોરે દાળ ભાત શાક વગેરે. અહીં ૧૨ ધર્મશાળાઓ છે.

સાંજના મોટરમાં ફરવા ગયા હતા.

તા. ૮-૪-૩૪ પુરી

માર્કેટ તળાવ, ચંદ્રતળાવ, ઈંદ્રદમન તળાવ, જનકપુર બુનું જગદીશનું મંદીર દરીયા કીનારે હનુમાનજી તથા ચક્રવેલ વગેરે દેવસ્થાનો જોઈ પછી દરીયા કીનારે ગયેલ હતા વસ્તી ૫૦૦૦૦ ની છે. કલકત્તાના બંગાળી લોકોએ દરીયા કીનારા ઉપર બંગલા ઘણા બંધાવ્યા છે. શહેર વધતું બંધ છે હોટેલો પણ ઘણી છે. જગદીશની મુર્તિ અડધી છે હાથપગ નથી.

ભગવાન સુતારનું રૂપ લઈ ઈંદ્રદમન રાજના દરબારમાં આવેલ અને એકવીસ દીવસમાં ભગવાનની મુર્તિ બનાવવા કહેલ પણ શરત કરેલ કે માફકામ એકવીસ દીવસ સુધી કોઈએ જોવું નહીં. એક ઓરડામાં સામાન લઈ ભગવાન બેઠા. અંદરથી કામકાજનો કાંઈ અવાજ નહીં આવતો હોવાથી રાજની ધીરજ રહી નહીં. એટલે જબર-દસ્તીથી દરવાજા ખોલ્યા. તો અડધી મુરતી થયેલ કરારનો ભંગ થતાં સુતાર રૂપે ભગવાન અંતરધ્યાન થઈ ગયા. પછી

તે અડધી મુતી રહી ગઈ. રાજાને અફસોસ થયો પછી આકાશવાણી થઈ અને સોના રૂપાના હાથપગ બનાવવા રાજાને કહ્યું એટલે મુતી અડધી છે કૃષ્ણ અને બળદેવના ઘરડા સ્વરૂપો છે.

તા. ૯-૪-૩૪ સોમવાર.

પાશ્વર ખીચડીનો રૂ. ૧૦૪-૦-૦ નો અટકો કરેલ છે. સાંજના દરીયા કીનારે ફરવા ગયેલ બજારમાં થઈ ધર્મશાળામાં આવેલ.

તા. ૧૦-૪-૩૪ મંગલવાર

દેવદર્શન રૂ. ૫-૦-૦ માં ચંડી પાઠ કરાવ્યો. ગરીબોને જમાડી રાતની ગાડીમાં ૮-૨૫ ના અયોધ્યાજી જવા માટે રવાના થયા.

તા. ૧૧-૪-૩૪ બુધવાર અયોધ્યાજી

બરગપુર, ગોમાટા અલહાબાદ થઈ અયોધ્યાજી આવ્યા. અયોધ્યાજીના ત્રણ સ્ટેશન છે ફૈઝાબાદ જંકશન. ફૈઝાબાદ સીટી અને અયોધ્યા. ગાડી ફૈઝાબાદ જંકશને ખલાસ થાય છે. જંકશનથી અયોધ્યા ચાર માઈલ થાય છે. ટાંગાનો રૂપીયો એક ભાડાનો લે છે. કરમચી દામજીની ધરમશાળા માં ઉતારો કર્યો છે. ગોર રામચંદ્ર છેલખીહારી છે. સાંજના ટાંગામાં બેસી દેવદર્શન કરવા ગયા સરચુનદી પાસે છે.

આરા બધા બાંધેલા છે. જેવા જેવા મંદીરો.

૧ કનકભુવન. ૨ રત્ન સીંહાસન રાજગાદી. ૩ જન્મસ્થાન.
૪ જન્મભુમી. ૫ હનુમાન મંદીર. ૬ નાગેશ્વર મહાદેવ.

૭ ત્રેતાનાથ રામચંદ્રજીનું મંદીર છે. દીવસના મંદીર
ખુલતું નથી. રાતના ખુલે છે. ૩૧ સવાનો કર છે. કર પુનરી
લે છે. કર ભરે તેને દર્શન કરાવે છે. ગોરનું મંદીર છે.

તા. ૧૩-૪-૩૪ શુક્રવાર

જન્મસ્થાન, કોપભુવન, ચોવીશ અવતાર, રાજના મહેલ
વગેરે જોયાં. સરયુ કીનારે બેસી નાવમાં ફરવા ગયા. રાતના
દર્શન કર્યાં.

તા. ૧૪-૪-૩૪ મનમાડ.

સવારની ગાડીમાં અયોધ્યાથી નીકળી ૧૦ વાગ્યે
અલહાબાદ આવ્યા ત્યાંથી સાંજના ૫-૨૦ ની ગાડીમાં
નીકળી મનમાડ તા. ૧૫-૪-૩૪ ના રોજ આવ્યા. સાંજે
ગામમાં ફરવા નીકળ્યા.

મનમાડ દે દિવસ રહ્યાં.

તા. ૧૭-૪-૩૪ મંગળવાર

મનમાડથી નાશીક આવ્યા પરમાણુંદ ભુવનમાં ઉતર્યા.
અને ત્યાંથી મુંબઈ આવ્યા.

મુંબઈથી હરદ્વાર

યાત્રા નં. ૨.

મોટરની મુસાફરી :- નાશીક, ધુળીઆ, શીરપુર, ગુના, શીવપુરી, લશ્કર, ગ્વાલીર, આગ્રા, મથુરાજી, વૃન્દાવન, શ્રીદાઉજી, ગોકુલ, કામવન, મથુરાજી, ગીરીરાજ, અને દીલ્હી.

ટ્રેનની મુસાફરી :- દીલ્હીથી હરદ્વાર

મોટરમાં વળતી મુસાફરી :- મથુરા, જયપુર, કોટા, જલરાપટન, ઉજ્જન, ઇન્દોર, ધુળીઆ, નાશીક, ત્રંબક અને મુંબઈ.

તા. ૧૨-૩-૩૬ મુંબઈથી નાશીક ૧૧૪ માઈલ

મુંબઈથી સવારના ૧૧ વાગે નીકળી સોજના ૬-૧૫ વાગ્યે નાશીક આવ્યા.

થાણા કસારા શાપુર થઈ ઇગતપુરી પહોંચ્યા. ત્યાં ચા પાણી પીધાં નાશીકમાં પરમાણુંદ ભુવનમાં ઉતર્યા. ભાવનગર

વાળા મનોરદાસ છગનલાલને ત્યાં સાંજના જમવાનું રાખેલ. ઘાટકોપર પાસે એક વખત પંકચર પડેલ તે સીવાય રસ્તામાં કંઈ હરકત આવેલ નથી.

મુસાફરીમાં સાથે મારા પત્ની નંદલાલભાઈ, રસોયો ગોરધન તથા હાઈવર દ-તુ સાથે હતા. જુની ફોર્ડ મોટર નંબર ૨૧૦ માં મુસાફરી કરી હતી. મુંબઈથી નાશીક જતાં છ વખત ટોલ આપવો પડે છે.

તા. ૧૩-૩-૩૬

સવારના ૧૧-૪૦ વાગે નાશીકથી શીરપુર જવા રવાના થયા. મનોરદાસ છગનલાલ જમવામાં સાથે હતા. નાશીકથી પીંપલગામ આંદુર માલેગામ ધુલીયા સાંજીર નારવાડાને શીરપુર. શીરપુરમાં રાત રહ્યા. નાશીકથી શીરપુર ૧૩૩ માઈલ.

નાશીકથી ધુલીયા અને શીરપુર

નાશીકથી ધુલીયા જતાં રસ્તો સારો આવે છે. પંદ્રાલ માલેગામ ધુલીયા તથા શીરપુરમાં મળે છે. શીરપુર બોમ્બે આગ્રારોડથી ૨ માઈલ રસ્તાની બાજુમાં અને બોમ્બે આગ્રા રોડ ઉપર જવા માટે ફરીથી તે રસ્તા ઉપર પાછું આવવું પડે છે. નાશીકથી શીરપુર જતાં રસ્તામાં આઠ જગાએ ટોલ આપવો પડે છે. શીરપુરમાં બે ધર્મશાળામાં છે એક લાડ વાણીયાની બીજી ચત્રભુજ શેઠની. ધર્મશાળામાં ખાસ

સગવડ નથી. રાતવાસો રહેવા પુરતું ઠીક છે. સંડાસ પાણી વગેરેની સગવડ કંઈ નથી.

તે ઉપરાંત મુનીસીપાલિટી તરફથી ચાલતી ધર્મશાળા છે પણ તેમાં દરેક કેમના માણસો ઉતરે એટલે તેમાં ઉતરવામાં સગવડ ભર્યું નથી.

સવારના દસ વાગ્યે શીરપુરથી નીકળી સાંજના પાંચ વાગે ઇંદોર આવ્યા. ૧૩૫ માઈલ થાય. રસ્તામાં ત્રણ જગ્યાએ ટોલ અપાય છે.

શીરપુરથી ઇંદોર ૧૩૫ માઈલ

તા. ૧૫-૩-૩૬ રવીવાર

શીરપુર - હાડાખંડ - નર્મદાપુલ બે વરસથી નવો બંધાવ્યો છે. ત્યાં ટોલના રૂ. ૨-૦-૦ લેવાય છે, રસ્તામાં ગામ સુલાલપાલાસનેર ખાલાઘાટ હાડાખંડ માનપૂર, મઉ અને ઇંદોર આવે છે અને રસ્તામાં ઘાટ બહુ આવે છે. રસ્તો ડુંગરાળ છે.

ઇંદોરમાં સર હુકમીચંદ સ્વરૂપચંદની ધર્મશાળામાં ઉતારો રાખ્યો. ત્યાં જગ્યા વીશાળ અને બધી જાતની સગવડ છે ઠામ વાસણ ગાદલાં વગેરે સગવડ મળે છે. નર્મદાપુલ ઉપર ચા-પાણી તથા વીશ્રાંતી લીધેલ હતી.

સવારના ભોમીયાને સાથે લઈ ગામમાં ફરવા ગયા હતા. પરચુરણ ખરીદી કરી, જુદી જુદી બજારો જોઈ

ગોપાલ મંદીર શંકરના મંદીર શ્રી. ગોરધનલાલજીની હવે
લીમાં ગયા. શ્રી. મહનલાલજીનું મંદીર છે શેઠ હુકમચંદનું
જૈન મંદીર છે. તે જોયું; તેનું રહેવાનું મકાન જોયું રાજ-
મહેલ જોયો, સ્ટેશન તરફ ચમને ઉતારે આવ્યા. સાંજના
સર હુકમીચંદનો બગીચો જોયો હુકમીચંદની મુલાકાત થઈ
ત્યાંથી લાલ બંગલે ગયા પણ રજા સીવાય જોવા દેતા નથી.
પછી લાખંડ બજાર થઈ ઉતારે આવ્યા.

તા. ૧૬-૩-૩૬ ગુના.

ઈંદોરથી સવારના ૬ વાગે નીકળી ગુના રાતે રહ્યા
ગુનામાં આગ્રાજોડ ઉપર મુંબઈવાળા શેઠ મુલચંદ કાઠારીના
બગીચામાં રાત રહ્યા શેઠ હાડીલાલનો બગીચો કહેવાય છે.
ઈંદોરથી રસ્તામાં દેવાસ માકસી, શાંજીપુર, સારંગપુર પીચાર,
બીસોરા અને ગુના આવે છે.

બીસોરા અને ગુનામાં પંદ્રાલ મળે છે.

ઈંદોરથી ગુના ૧૭૩ માઈલ થાય છે.

રસ્તામાં એક વખત ૫૦ માઈલ આવતા પંકચર પટેલ હતું
સારંગપુરથી ૬ માઈલ ઉપર રસ્તામાં નેરામાં નાસ્તો પાણી
કરી ૧૧ દોઢ કલાક આરામ કર્યો હતો અને સાંજના
૪ વાગે ગુનામાં આવી પહોંચેલ હતા.

તા. ૧૭-૩-૩૬ શીવપુરી.

ગુનાથી સવારે ૧૦ વાગે જમીને નીકળ્યા
રસ્તામાં શીવપુરી મોટું ગામ છે. બીજા નાનાં

ગામો આવે છે રસ્તામાં નદી નાળાં ધણાં આવે છે. રસ્તો સારો અને સીધો છે. શીવપુરી જ્વાલીયર રાજ્યનું મોટું ગામ છે ઉનાળામાં દરબારી ઓફીસો ત્યાં જાય છે. જૈનના મંદીરો છે અને સીંધીયા દરબારની છત્રી છે. જ્વાલીયરનું મુખ્ય શહેર લશ્કર છે જ્વાલીયર, લશ્કર, મોરાર ત્રણ ગામ છે બંને માઈલને આંતરે છે. દરબારી ઓફીસો, કોલેજ, નીશાળો વગેરે લશ્કરમાં છે. શહેરમાં રસ્તા સારા અને મકાનો બાગ બગીચા જોવા લાયક છે.

લશ્કર

વસ્તી ૮૦૦૦૦ની ગણાય. મકાનો સારા અને જોવા-લાયક છે. પુલબાગમાં રાજમહેલ છે. શીખ, મુસલમાન અને હિંદુઓના મંદીર એકજ લાઇનમાં સાથે છે તે બધાનો સંપ બતાવે છે. લશ્કરમાં ભાવનગરવાળા માણેકલાલના મોટા ભાઈ પાપટલાલને ત્યાં ઉતર્યા હતા. તે એથીકલચર કારમના ઉપરી છે. તેથી ઓફીસનો માણસ સાથે આવી તમામ બતાવેલ હતું. હાથી રંપ લશ્કર ૮૦૦૦ નું છે અઢી કરોડની ઉપજવાળું શહેર છે. ગોપાળ મંદીર, દત્તાત્રય માર્કેટ શંકર હનુમાનજી વગેરે જોવા લાયક મંદીરો છે. સીંધીયા સરકારની છત્રીઓ જોવા જેવી છે. ચીડીયાબાનું કુલબાગ વગેરે જોવાલાયક છે. જ્વાલીયરનો બુનો કીલ્લો ટેકરી ઉપર છે. ત્યાં હાલ સરદારોના છોકરાનો નીશાળ તથા રહેવાના સ્થળ છે.

સવારના જ્વાલીઅરનો કીલ્લો વગેરે જોવા ગયા. કીલ્લાની તળેટીમાં કોટેશ્વર મહાદેવ છે ત્યાં શીવરાત્રીમાં મોટા મેળો ભરાય છે. અને રાતના બાર વાગે પૂજા કરવામાં આવે છે. કીલ્લા ઉપર ચઢાણ બહુ છે મોટર જાય છે પણ ઘણે ભાગે મોટર પહેલા દરવાજા ઉપર રહે છે. ત્યાં આરકીટાજીકલ મ્યુઝીયમ છે. જોવાના દર માણસ દીઠ બે આના આપી પાસ કઢાવાય છે ઉપર સુરજકુંડ સાધુની સમાધી મહુરાઘાટનું દહેરું જોવા લાયક છે. સ્ત્રીધીયા સ્કુલ છે. ત્યાં સરદારોના છોકરા ભણે છે કીલ્લા ઉપર સરદારોના બંગલા છે. રાજા માનસીંહનો પુરાણો મહેલ છે. તેની રાણી ગજરાબાઈના પણ મહેલ છે. કીલ્લા ઉતરતાં ચઢાણ વધારે છે તે રસ્તે મોટર જાતી નથી. ઉપર સ્ત્રીધીયા સ્કુલના પ્રીન્સીપાલ તથા સ્ટાફનાં મકાનો છે. પાણીના ટાંકા જંનોની મુર્તી વગેરે કાતર કામ છે. કીલ્લાનો ઘેરાવો ૨ માઈલનો છે.

મ્યુઝીયમમાં જ્વાલીયર તથા આબુબાબુમાંથી નીકળેલી દેવદેવીઓની મુર્તી વગેરે છે. કીલ્લા જોવા લાયક છે.

સાંજે જ્વાલીયર પોર્ટરીઝ વર્કસ કે જેમાં માટીમાંથી જાત જાતના વાસણો બરાબરીયો વગેરે હરેક પ્રકારની ચીજો મળે છે તે જોયું. ત્યાંથી રાજ્યની ટંકશાળ ચાંદી લોહું બનાવટનું કારખાનું જોયું. ચાંદીના કારખાનામાં વાસણુ સારાં બને છે. કારીગરી મજાની થાય છે. વર્કશોપમાં રાજ્યનું તથા બહારનું રીપેરકામ તથા નવું કામ થાય છે. રેલ્વેનું કામ પણ થાય છે.

સવારના જમીને ૧૧ વાગ્યે આગ્રા ગયા. લશ્કરથી આગ્રા ૭૦ માઈલ થાય છે. વચમાં ઘોળપુર સ્ટેટ આવે છે. રસ્તામાં ચંબલ નદી આવે છે. ત્યાં ટેકસીનો રૂ. ૧-૮-૦ લેવાય છે. તેનાં ઉપર કાચો બંધ છે. આગ્રામાં તાજમહાલ જોયો. શાહજહાન તથા મુમતાજ બેગમની કબર છે. જમના નદીના કીનારા ઉપર આરસનો મકરબો છે. વીશાળ જગ્યા રોકી છે. દરેક દીશાએ મોટા દરવાજા તથા મુસાફરોને ઉતરવાની જગ્યા છે. પત્થરનું નકશી કામ સારૂ છે. ત્યાં આ પાણી પીધા પછી આગ્રાનો કીલ્લો જોવા ગયા. મોગલ શહેનશાહના મહેલો છે. ત્યાંથી પત્થરનું તારીખચું લીધું તથા હાથેલો એક લીધો. કીલામાં નીચે મુજબ જોવાની મુજબ જગ્યા છે.

અંગુરી બાગ રાણી જંઘબાઈનું મંદીર, ચંદનનો દરવાજો, તુરજહાનનો મહેલ, રોશનઆરાનો કમરો બાંદી-ઓને કેદમાં રાખવાના ભોંયરાં શાહજહાનનો મહેલ દીવાને ખાસ આસન બેઠક હોજ પુવારા ચમેલી મહેલ બાથરૂમ નિમાજ પઢવાની જગ્યા મોતી મસ્જીદ કસાટીના પત્થરનું આસન વગેરે જોયાં ત્યાં આરસની કારીગરીની ચીજો વેચવાની દુકાનો હોય છે. તાજમહાલમાં પણ દુકાનો હોય છે. ત્યાં ભોમીયા મળે છે પણ ત્યાંના ચોકીદાર સીવાય બીજા બહારના ભોમીયા વીશ્વાસ કરવા યોગ્ય નથી. જોવા યોગ્ય છે આગ્રાથી મથુરા ૩૩ માઈલ છે સાંજના મથુરાજી આવ્યા જમના નદી ઉપર હરજીવન ધારશીની ધર્મશાળામાં ઉતર્યા.

ત્યાં ગાદલા ગોદડાં વાસણ વગેરેની ગોઠવણ થાય છે.

મોટર રીપેર કરાવી. ટ્યુબ રીપેર કરાવી. સુંદરજી સંઘવીને ત્યાં બધાને જમવાનું હતું ગામમાંથી પરચુરણ ચીજોની ખરીદ કરી.

મથુરાજી તા. ૨૧-૩-૩૬ શનીવાર

સવારના ઘાટ જોયા. બજારમાં થઈ શાકભાજી લઈ હવેલીમાં દર્શન કર્યા સુંદરજી સંઘવી વગેરે જમવામાં સાથે હતા. બપોરના ઘાટ ઉપર થઈ હોડીમાં ફર્યા અને પછી ટાંગામાં બેસી પાંચ માઈલ ઉપર ગંગા નહેર છે ત્યાં સુંદરજી સંઘવી સાથે નાવા સાંજના ગયા.

વૃંદાવન તા. ૨૨-૩-૩૬ રવીવાર

સવારના ઘાટ ઉપર દેવદર્શન કરી બજારમાં ફર્યા પરચુરણ ખરીદી કરી વૃંદાવન ગયા. મથુરાથી પાંચ માઈલ થાય છે સડક છે. વૃંદાવનમાં શ્રી જમુનાજીના કિનારા ઉપર ઘાટ સારા બાંધેલા છે. પણ યમુનાજી ત્યાં નથી પાણીનું વહેણ ફરી ગયું છે એટલે ગોભા નથી શ્રી કૃષ્ણ ચરીત્રની અસલ જગ્યા ત્યાં ઘાટ નીચે મુજબ છે.

૧ સુરજ ઘાટ, ૨ પશ્વીન ઘાટ, ૩ નાભા ઘાટ
૪ ગોપાળ ઘાટ, ૫ કાલીન્દીઘાટ

કાલીયા માગને નાથેલ તે અસલ જગ્યા ઉપર કદમનું

આડ છે. વૃન્દાવનમાં જ્યાં શ્રી કૃષ્ણ રાસ રમેલ અને લીલા કરેલી તે ગલી નીચે મુજબ છે.

૧ દાણગલી ૨ માનગલી ૩ જમનાગલી ૪ કુંજગલી
નંદ યશોદાજીનું ધામ ચીરઘાટ છે કે જ્યાં શ્રી કૃષ્ણ
વસ્ત્ર હરણ કરેલ હતો અને સેવા વને છે જ્યાં રાસલીલા
રમાઈ હતી અને રાધાજી થાકી જતાં કૃષ્ણ ચરણ દાખ્યાં
એટલે તેનું નામ સેવાવન રાખેલ છે. તે ચમત્કારીક છે,
ત્યાં આરતી પછી કોઈથી રહેવાતું નથી. શ્રી મહાપ્રભુજીની બેઠક
છે. મંદીરો ઘણાં છે. તેમાં જ્વાલીયરના રાજનું મંદીર અને
સોનાના સ્થંભવાળું મથુરાજીના લક્ષ્મીચંદ શેઠનું મંદીર મળતું
છે. સાત દરવાજા છે અને ભવ્ય છે. લખનૌવાળા શેઠનું
આરસપહાણનું મંદીર મળતું જ્યપુરના મહારાજનું પણ
મંદીર છે. બંસીવટ ગાપાળ ભુવન, વૃન્દાવન મોટું છે, રસ્તા
પથ્થરના બાંધેલા છે. વરતી ઘણી પણ દેખાવ એછો. સાંજના
મથુરાજી આવ્યા નાવમાં બેસી ઘાટોનાં દર્શન કર્યાં.

૧ વીશ્રામઘાટ ૨ યોગઘાટ ૩ રાજ ઘાટ ૪ પ્રયાગ
ઘાટ ૫ શ્રંગાર ઘાટ ૬ શ્યામ ઘાટ ૭ રામ ઘાટ ૮ કનખટ
ઘાટ. ૯ તંદુકઘાટ ૧૦ સુરજ ઘાટ. ૧૧ ધ્રુવ ઘાટ ૧૨
મોથી તીર્થ ૧૩ રામનકોઠી. ૧૪ બુદ્ધતીર્થ ૧૫ ગારગી
ઘાટ ૧૬ સારંગીઘાટ ૧૭ ગણેશતીર્થ ૧૮ દશાશ્વ મેઘઘાટ
૧૯ ઘંટાવરણ ૨૦ કીસન ગંગા ૨૧ સોમતીર્થ ૨૨
બાજદેવ ઘાટ ૨૩ વારોક્ષેત્ર ૨૪ અમીકુડા ઘાટ ૨૫ મણી
કણીકાઘાટ ૨૬ ગોઘાટ.

ચાર કુંડ — ૧ સ્વસ્થળ કુંડ ૨ બળભદ્રકુંડ ૩ સરસ્વતી કુંડ ૪ મહાવીઘાકુંડ.

મહાદેવ — ૧ પીપળેશ્વર મહાદેવ ૨ રંગેશ્વર ૩ ભુતેશ્વર મહાદેવ ૪ ગોકલેનાથ મહાદેવ

દેવીઓ ૧ ચર્યાકાદેવી ૨ કંકાલીદેવી ૩ મહાવીઘા દેવી, ૪ ચામુંડાદેવી ૧ જમનાબાગ ૨ મ્યુઝીયમ ૩ જન્મભુમી ૪ કંસનો કીલ્લો ૫ કંસની કચેરી.

તા, ૨૩-૩-૩૬

સવારના વિશ્રામઘાટ ઉપર અમાસ હોવાથી સ્નાન વીધી કરી પુજા કરી સ્નાન કર્યું સવારના આબુબાબુ દેવ દર્શન કર્યા સાંજના ગંગા નહેરમાં નહાવા ગયા પણ રેતી વધારે હોવાથી અને રસ્તો ખરાબ હોવાથી ત્યાં ગયા નહીં. રસ્તા નજીક ધર્મશાળા અને વાડીમાં બેસી ભાંગ પીધી પછી બાળો ભયાકુંડ જન્મભુમી કંસનો અખાડો કંસની કચેરી હાથી મેલ રંગેશ્વર મહાદેવ ભુતેશ્વર મહાદેવ કારાગૃહ ભુમી મથુરા જમના બાગ વગેરે જગ્યાઓ જોઈ વીશરામ ઘાટ ઉપર આરતીના દર્શન કરી હોડીમાં બેસી ઉતારે આવ્યા. છાંવણી જોઈ. મધુવનમાં શ્રી મહાપ્રભુજીની બેઠક છે અને ધ્રુવજીએ તપ કરેલ છે. તે ધ્રુવનું મંદીર છે ત્યાં ધ્રુવજીને ભગવાન પ્રસન્ન થયા હતા.

તા. ૨૪-૩-૩૬ મંગળવાર ચૈત્ર વદ ૧

સવારના ઘાટ ઉપર હવેલીમાં દેવ દર્શન કર્યા. બપોરના ગોર ગોવીંદના અખાડા ઉપર ગયા પછી ફરીને જમના બાગમાં ગયા અને સાંજે નાવમાં ફરી આરતીના દર્શન કર્યા.

બપોરના જમીને શ્રીદાઉદ જી ગયા. મથુરાથી ૧૫ માઈલ થાય છે ટાંગા મોટર વગેરે જાય છે. મોટર સરવીસ છે. ત્યાં ભાટીયાની ધર્મશાળા છે. ત્યાંના મેતાજી જીવાભાઈ ફરીને લુવાણા છે. ત્યાં રસાઈનો સામાન ગાદલાં વગેરેની સારી સગવડ છે ત્યાં તીર્થ બેજ છે. એક ક્ષીરસાગર તળાવ કે જ્યાં બલભદ્રજી પ્રગટ થયા અને બીજું બલભદ્રજીનું મંદીર છે. ત્યાં બે ગોર જુહાવુહા છે.

૧ ક્ષીર સાગરના ગોર જુહા-મીઠા.

૨ બલભદ્રજીના ગોર નાથુરામ મથુરાદાસ.

ત્યાં એક રાત રહ્યા અને બીજે દીવસે સવારના ઠાંકારજીને હાંડો કરેલ હતો.

દુધપાક મણુ	૦૧	} પ્રાત્નજીને જમાડયા
લાડુ કલીના મણુ	૦૧	
પુરી મણુ	૦૧	

હતા તથા ગરીબોને પણ વહેંચ્યું હતું.

ગોકુલ

પછી બપોરના ત્યાંથી ગોકુલ ગયા. રસ્તામાં ચીન્તાહરણ બ્રહ્માંડ ઘાટ બેઠું જુનાગોકુળમાં થઈ નવા ગોકુળમાં આવ્યા.

બ્રહ્માંડઘાટ જગ્યા બહુ સારી છે. જમના નદી ઉપર ઘાટ બહુ સુંદર છે. ત્યાં સાધુલોકનું મંદીર તથા અખાડો છે. ત્યાં શ્રીકૃષ્ણે માટી ખાધી હતી અને જશોદાજી વઢતા હતા અને મોઢું ઉઘાડવાનું કહેતાં મોઢામાં બ્રહ્માંડ દેખાડ્યું હતું. અસલ ભુમી જુની ગોકુલ છે. પણ પછીથી હવેલીના આચાર્યોએ પોતાની બેઠકો જમનાજી ત્યાંથી દુર હોઈ જમનાજીના કીનારા ઉપર રાખી તેથી નવું ગોકુલ વસ્યું. ત્યાં હવેલી લગભગ ૨૫-૨૬ છે. તે ઉપરાંત બીજાં દેવદર્શન અને મંદીર જુદાં છે ત્યાં ભાટીયા કરશનદાસ નાથાની ધર્મશાળા બહુ મજાની છે ત્યાં ઉતર્યા હતા મોટર પણ અંદર રહી શકે તેવી સગવડ છે. ત્યાં શ્રીનાથજીના અધીકારી તરફથી વાહન ઉપર ટેકસ છે, મોટરના રૂ. ૪-૦. ૦ તથા ટ્રાસનો રૂ. ૦-૮-૦ મળી રૂ. ૪-૮-૦ આપવા પડે છે. સાજના દેવદર્શન કરી જમનાજી ઘાટ ઉપર બેઠા. અહીં મરજતી સમાજ વધારે હોઈ કલઘવાળા વાસણે વપરાતાં નથી. કલઘ વીનાના ત્રાંબાના વાસણે વપરાય છે. ત્યાં એક જડાવ બાઈની તથા એક મારવાડીની ધર્મશાળા છે. ગામ ની ગલી સાંકડી છે.

સવારના દેવદર્શન તથા હવેલીમાં સામગ્રીની ભેટ આપી. જમીને બપોરના મથુરા આવ્યા. શ્રી. ગોકુલથી મથુરા છ માઈલ છે.

હવેલીઓ નીચે મુજબ છે.

૧ ગોકુલનાથજીનું મંદીર શ્રીવલ્લભલાલજી. ૨ શ્રીનાથજી

દામોદરલાલજી ૩ શ્રી મહાપ્રભુજીની બેઠક ત્રણ છે. ૪ ગોવીંદ
ઘાટ ઉપર પુંજ કરવાની બેઠક ૫ મોરવાળું મંદીર કામવ-
નવાલાનું ૬ અમદાવાદવાળા શ્રી. રણછોડલાલજી કાકાજીનું
મંદીર ૭ શ્રી બાલકૃષ્ણજી સુંદરલાલ અનીરૂઢલાલટ ગંગા-
બેટીજી નવનીતલાલજી ૮ જુનાશ્રી લાલજી ચંદ્રમાજી ૧૦ મદ-
નમોહનજી સુરતવાલા ગીરધલાલ ૧૧ શ્રી ગોરધનલાલજી
ગોકુલનાથ બાવા ૧૨ શ્રી ગોપાળલાલજી લાલબાવા ૧૩ શ્રી
શ્રીજેશ્વર દંદોરવાળા બચુબાવા ૧૪ બેની બેટીજી ૧૫ શ્રી
બુજેસુરજી નથુજી બચુબાવા ૧૬ મથુરાવાળા શ્રી પરશોતમ
લાલજીનું મંદીર ૧૭ શ્રી નટવરલાલજી, માંડવીવાળા દવા-
રકેશ લાલજી. ૧૮ શ્રી મથુરેશજી. દાહિજીવાળા દવારકેશ
લાલજી. ૧૯ શ્રી દાહિજી, શ્રીનાથજીવાળા દામોદરલાલજી. ૨૦
શ્રી ચીમનલાલ લાલબાવા.

જુના ગોકુળમાં

૧ શ્રી ચીન્તામણી માધવરાજ. ૨ શ્રી મદનમોહનજી
કામવનવાળા, ૩ શ્રી કલ્યાણ રાયજી, વડોદરાવાળા
૪ શ્રી વીહલનાથજી કાંકરોલીવાળા, ૫ શ્રી દવારકાનાથજી
કાંકરોલીવાળા, ૬ શ્રી ગોપાળલાલ શ્રી જમના બેટીજી
૭ શ્રી આચાર્યજી કામવનવાળા, ૮ શ્રી રાયજીનું મંદીર
૧ શ્રી મહાપ્રભુજીની ત્રણ બેઠક છે,

૧ બડી બેઠક, ૨ સંધ્યા, ૩ રાત્રી

૨ શ્રી દામોદર લાલજીની ૩ શ્રી ગાંસાઈજીની ૪ શ્રી

રઘુનાથજીની ૫ શ્રી ગોકુળનાથજીની બેઠક ૬ શ્રી હરરામજીની
બેઠક ૭ શ્રી ધનશામજીની બેઠક ૮ શ્રી મથુરેશજીની બેઠક

શ્રી દાઉજના ગોરના ચાપડામાંથી નોંધ લીધી. તેની
વીગત:—

૩ સંવત ૧૯૫૮ ના આસોવદી ૪ રવીવાર મોતીભાઈ-
તેમના વહુ, સુંદરજી, તેમના વહુ, જુહીબેન ધાળીબેન.

૨ સંવત ૧૯૭૬ ના અશાઠ શુદ્ધ ૩ શુક્રવાર
સુંદરજી, વહુ, ભટ અને ધાટી.

૧ સંવત ૧૯૮૪ ના ચૈત્ર વદી ૧ શુક્રવાર ગોર વધ
વલ્લભ નથુરામ મથુરાદાસ સુંદરજી વહુ કાશી જુહી બેન
આધવદાસ જમનાબાઈ.

શ્રી ગોકુલના ગોરના ચાપડાની નોંધ:

૧ સંવત ૧૯૫૯ ના અમાઠ	વદ ૯ યની
મોતીબાઈ	જુહીબેન
તેમના વહુ	ધાળીબેન
સુંદરજી	
તેમના વહુ ગંગા	ભટ પીતાંબર

૨ સંવત ૧૯૭૬ ના આસો શુદ્ધ ૩ શુક્રવાર ગોકુળના
ગોર છોટું ખુશાલ તથા નથુ તથા બાલકુંદન સુંદરજી વહુ
કાશી ભટ ધાટી.

૩ સંવત ૧૯૮૪ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૩ સોમવાર
સુંદરજી, વહુ કાશી, ગુહીબેન, જમનાબાઈ અને આયવદાસ.
ગોર છોટુ ખુશાલ તથા નથુ બાલક્રીશન

તા. ૨૮-૩-૩૬ શનીવાર

હાલના ગોર — પંડીત શાલીગરામ જોશી.

નથુ બાલમુકુંદ

નથુ ગોપાલ

જમનાજીનો જન્મદિવસ હોઈ સવારમાં દેવદર્શન આરતી
તથા સાંજના નાવમાં બેસી આરતીના દર્શન અને ઘાટ
ઉપર જન્મ ઉત્સવ નીમીત્તે મેળો તથા દેવદર્શન કર્યા.

સવારના દુર્વાસારૂપીનો આશ્રમ જોયો, સાંજના બજારમાં
થઈ થોડી ખરીદી કરી વીધ્રામ ઘાટ ઉપરથી હોટીમાં બેસી
વરસાદ આવવાથી ઘેર પાછા આવ્યા.

તા. ૩૦-૩-૩૬

અંપારના જમીને કામવન ગયા. મથુરાથી કામવન
૩૬ માઈલ થાય છે. રસ્તામાં ભરતપુર રાજ્યનો દિગભુવન
નામનો મહેલ જોયો સ્થળ જોવાલાયક છે બગીચા હોજ
પુવારા અને પત્થરનું કોતરકામ સરસ છે અત્યારે એડમીની
સંદેશન છે. ભરતપુર રાજ્યમાં બહારની ભાડાની મોટર
ઉપર ટંકસ લેવાય છે કામવનમાં વાલજી શામજી ભાટીઆની
ધર્મશાળા છે. મેતાજી વડલભદ્રાસ છે. હવેલીની સામે છે
અને ત્યાં સર્વ પ્રકારની સગવડ મળે છે પાણી ખાડું હોય છે.
કામવનમાં બે હવેલી છે. બીજું ખાસ જોવા જેવું નથી.

ત્યાંથી ઘાટ ૪ માઈલ છે ત્યાં દેવકીનંદન મહારાજનું ધામ છે બાગ બગીચો છે રહેવાનો બંગલો સમાધી સ્થાન બેઠક દવાખાનું વગેરે છે અહીં દરદીઓને મફત દવા અપાય છે દરદીઓને રહેવાને માટે પણ સગવડ છે ત્યાં એક રાત રહીને બીજે દીવસે સવારે દેવદર્શન, બજાર ભેઈ બંપારના ગીરીરાજ આવ્યા.

તા. ૩૧-૩-૩૬.

કામવનથી જતીપુરા ગીરીરાજ ૨૩ માઈલ થાય છે. જતીપુરામાં ગીરીરાજનું મુખારવીંદ છે ત્યાં રાતના શૃંગારના દર્શન રોજ થાય છે અને શ્રીનાથજીની મુર્તિ જેવું રૂપ હોય છે. ત્યાં ધર્મશાળા ૩-૪ છે પણ રહેવા સ્ત્રીવાય બીજી સગવડ નથી. પારબંદરવાળા ભાટીયાની ધર્મશાળામાં ઉતરેલ. ગોર બીધા છોટુ છે. ગોર છોટુને પાંચ દીકરા છે. બીધા વ્રીકમ, બાબુ શ્રીજી આનંદવલ્લભ. તેના ભાઈના ચાપડામાં નામ છે. પણ તે બરાબર નથી. રામચંદ્રના ચાપડામાં આપણા હસ્તાક્ષર નથી તેના હાથથી તેણે ઉતારા કરેલ છે એટલે ગોર બીધા-છોટુ છે. સાંજના હરજીકુંડ ઉપર ફરવા ગયા ગામમાં પાણીનું દુઃખ છે બહારથી પાણી લાવવું પડે છે ઠામ વાસણ ગાહલા વગેરે ગોરને ત્યાંથી લાવવું પડે છે. રાતના શૃંગારના દર્શન કર્યા સવારના હવેલીના દર્શન તથા ગીરીરાજની પ્રતિક્રમા કરી. ગોવીંદ કુંડ મહાપ્રભુજીની બેઠક ડોકા વાઉલજી ઈંદ્રદમન

દેવદમન નાગદમન હાથનો પંજે શ્યામકર્ણ ઘોડાના પગલાં ઐરાવત હાથીનું પગલું સુરતી ગાયનું પગલું બાલકૃષ્ણ લાલજીનું મંદીર સુરભીકુંડ ઐરાવત કુંડ વગેરે જોયાં. ચંદ્ર સરોવર પછી દંડવતી શીલા સીંદુર શીલા શ્રી નાથજી પ્રાગટ્ય ભોંયડું વગેરે જોયાં. બપોરના જમીને રાધાકુંડ ગોવરધન માનસીગંગા-કૃષ્ણ સરોવર કૃષ્ણકુંડ હરદેવજી-માનસી દેવી વગેરે જોયાં. બપોરના મથુરાજી પાછા આવ્યા સાંજના નાવમાં ફરી આરતીના દર્શન કર્યા.

સવારના ગામમાં દેવદર્શન અને ગોરને ઘેર ગયા હતા. સાંજના જમનાબાગ તથા ગામમાં ફરી નાવમાં બેઝી દર્શન કરી ઘેરે આવ્યા.

મથુરાથી દીલ્હી ૯૦ માઈલ થાય છે. સવારના ૧૧ વાગે નીકળી બપોરના ત્રણ વાગે દીલ્હી પહોંચ્યા. રસ્તો સારો છે. રેલ્વે સ્ટેશન પાસે ગુજરાતી સેવાસમાજ છે ત્યાં ઉતર્યા. હીરાલાલ ભાઈની ચીઠી આપી અને સાથે માસ્તરો આવેલા અને ન્યુ દીલ્હી વગેરે ફરતા બગીચા રસ્તા વગેરે જોયું. રાત્રીના બાગ વગેરે જોયાં. સાંજના ઘેર આવ્યા.

સવારના જાહેવજી વળીયાને ત્યાં ગયા. જમનાજીના ઘાટ રોશનઆરાબાગથી નીકળી ચીના બાગ વગેરે જોઈ જમવા ગયા. વળીયાની દુકાને જઈ ચા પીધી. પાણીનો જુનો કીલો કુંતીજીનું મંદીર નવું દીલ્હી બજાર જુદા જુદા બજારના લતા વગેરે જોઈ પ્રદર્શન જોઈ રાતના આઠ વાગે ઉતારે

આવ્યા. લાલ કીટ્ટામાં મ્યુઝીયમ લડાઇના વખતનો લડાયક સરંજામ મોગલ શહેનશાહના વખતનો મહેલ મકાનો જગ્યા વગેરે જોયાં. પ્રદર્શનમાં જુદીજુદી હીંદી વસ્તુઓ વીજળી લાઇટનો કુવારો વગેરે જોવા લાયક હતા.

તા. ૫-૪-૩૬ રવીવાર

સવારના દેવદર્શન કરી. ચાંદની બજારમાં લોખંડના પેપારી ભાણુમલ ગુલબરીમલને ત્યાં મળવા ગયા. જમવા માટે બહુ આગ્રહ કર્યો બપોરના વળીયાને ત્યાં જમવા ગયા. બપોરના સ્ટેશન ઉપર હરદવાર બાબત તપાસ કરી. રાતના હરદવાર ૧૦-૪૫ની ગાડીમાં ઉપડ્યા. રસોયો ગાડી ડાઇવર ઘાટી દીલ્હીમાં રહ્યા અને અમે ત્રણ જણાં મંદરમાં હરદવાર ગયા.

તા. ૬-૪-૩૬ સોમવાર હરદવાર

હરદવાર સવારના ૬-૩૦ વાગ્યે પહોંચ્યા. ગંગા કીનારે ગોર જયંતીપ્રસાદ જૈનનાથ. રૂગનાથની ધર્મશાળામાં ઉતર્યા. પછી ગંગા ઉપર બ્રહ્મઘાટ ઉપર ન્હાવા ગયા. દેવદર્શન કરી ઉતારે આવી નાસ્તો કરી આરામ કર્યો બપોરના દેવદર્શન કરી, સાંજના ગંગા ઘાટ ઉપર આરતીના દર્શન કરી નાસ્તો કરી દીલ્હી જવામાટે સ્ટેશન આવ્યા.

સં. ૧૯૭૬ના વૈશાખ વદી ૯ ને બુધવાર ના રોજ

જત્રાએ આવેલા સુંદરજી, વહુ કાશી, ભટ વ્રંજકરામ, કુંભાર નરશી, રતીલાલ, ગાંડાલાલ બાઈ રતનબાઈ, બાઈ વીરૂબાઈ વગેરે હતા.

તા. ૭-૪-૩૬ મંગળવાર

દીલ્હીથી ૧૨૫ સાડાબાર વાગે નીકળી સાંજના ચાર વાગે મથુરાજી આવ્યા સવારના શેઠ ભાણુમલ ગુલજરીમલ દ્વાબંડના વેપારીને ત્યાં જમ્યા હતા સવારના બદવજી વળીયાને ત્યાં મળવા ગયા હતા.

તા. ૮-૪-૩૬

ઘાટ ઉપર નાવમાં બેસીને કર્યા.

તા. ૯-૪-૩૬ ગુરુવાર

સવારના પરચુરણ ખરીદી કરી. સાંજે નાવમાં બેઝી બચ્ચાઓ સાથે આનંદ કર્યો અને પછી આરતીના દર્શન કર્યા.

તા. ૧૦-૪-૩૬

અંપારના પરચુરણ ખરીદી કરી સાંજે વંદ્રાવન ફરવા ગયા. જયપુર મહારાજાનું મંદીર આરસપહાણનું વાંકા થાંભલાવાળું મંદીર વગેરે દર્શન કર્યા. પરચુરણ ખરીદી કરી.

તા. ૧૨-૪-૩૬ રવીવાર

ગામમાંથી પરચુરણ ખરીદી કરી ત્યાં બપોરના સંઘવી સાથે જમીન બંગલા વગેરે જોવા નીકળ્યા. સાંજના નાવમાં ફર્યા. અને પછી આરતીના દર્શન કર્યા.

સંઘવીને ત્યાં જમ્યા ૧૦-૪૫ વાગ્યે મથુરાથી રવાના થઈ જયપુર આવ્યા. રસ્તામાં નીચે મુજબ ગામો આવ્યા.

મથુરા

ભરતપુર	૨૪	ભરતપુરથી મારવારનો
મારવાર	૩૬	રસ્તો ખરાબ છે.
દાઓથા	૩૯	મારવારથી જયપુર
જયપુર	૩૫	રસ્તો સારો છે.
	<u>૧૩૪</u>	રસ્તામાં કુટ્ટમ ચોટી
		આવે છે.

જયપુર

જયપુરમાં શેઠ બંજીલાલ ધાલાયાની જનની વર્મ-શાળામાં ઉતર્યા.

તા. ૧૪-૪-૩૬

સવારના ડુંગર ઉપર ગળતી ગંગા છે ત્યાં દર્શન તથા નાહવા ગયા. રસ્તો પથરથી બાંધેલ છે અને ચઢ ઉતરાણ છે ડુંગરમાંથી પાણી આવે છે, કુંડ છે અને

આબુ બાબુ દેવદર્શન છે. ડુંગરની ગાળીમાં જગ્યા છે. ઉપર સાધુ બાવા રહે છે કચ્છાણુદાસ બાવા કાંઈક દવા દારૂમાં જાણે છે ડુંગર ઉપરથી ગામનો દેખાવ સારો લાગે છે. પછી રાજ્ય મંદીર ગોવીંદજીના દર્શન કર્યા. મુતી સારી છે ગંગા જમનાજીના દર્શન કર્યા હનુમાનજી તથા શ્રી. વલ્લભલાલ મહારાજની હવેલીમાં કામવનવાળા મહારાજશ્રીના દર્શન કર્યા અને જુદીજુદી બજારો જોઈ ઉતારે આવ્યા.

મથુરાજીમાં સં. ૧૯૮૪ ના ચૈત્ર વદી ૫ ભોમવાર ના રોજ આવેલ.

સુંદરજી, વહુ કાશી જુદીજેન જમનાબાઈ ઓધવદાસ. ગાર. ગોવીંદ પરશોતમ.

રામનીવાસ બગીચા મ્યુઝીયમ કોલેજ સ્ટેશન માંજી રાજનું રાધાકૃષ્ણજીનું મંદીર તથા ધર્મશાળા લોખંડ બજાર જુદીજુદી બજારો વગેરે જોઈ ધર્મશાળામાં આવ્યાં. સ્ટેશન ઉપર ધર્મશાળાએ છે પણ ગાદલા ગાદડાની કેઈ જગ્યાએ સગવડ મળતી નથી.

તા. ૧૫-૪-૩૬ બુધવાર

સવારમાં બજારમાં કાપડની ખરીદી કરી. ૧૧ વાગે કોટાહ જવા નીકળ્યા જયપુરથી કોટાહ ૧૪૮ માઈલ થાય છે.

ટાંક ૬૦ દેવલી ૩૬ બુંદી ૩૦ કોટાહ ૨૨ = ૧૪૮ માઈલ.

રસ્તો સારો છે. કોટામાં મથુરેશજીના મંદીર પાસેની ધર્મશાળામાં ઉતર્યા તમામ સગવડ મળે છે. વીજળી બત્તી છે. નળ છે નદી પાસે છે ધર્મશાળા અમદાવાદવાળા ગોવીંદલાલ માણેકલાલની છે.

તા. ૧૬-૪-૩૬ ગુરુવાર

બજારમાં પરચુરણ ખરીદ કરી. અહીં શ્રી. મહાપ્રભુજીના સાત સ્વરૂપમાંથી પ્રથમ નીધી છે. મથુરેશજીનું મંદીર મુખ્ય છે. બાકી બીજાં ૨૨-૨૩ પરચુરણ દેવમંદીરો છે. ૮-૧૦ મુખ્ય છે. દરબાર ગઢમાં ચાર દેવદર્શન છે ગામથી બહાર બે માઈલ વાટર વર્કસની ટાંકી છે. નદી અંબલમાંથી પાણી ખેંચી ડ્રીટર કરી ગામમાં નળ અપાય છે. નદીમાં હાડકાં ફરે છે નદીમાં પાણી સારી રીતે રહે છે દરબારગઢમાં પાણી સારી રીતે રહે છે. દરબાર ગઢમાં દર્શન નીચે મુજબ છે.

૧ નવનીતલાલજી ૨ વૃજરાજજી ૩ ગુરુ મથુરેશજી.
૪ વૃજનાથજી.

જેવા જેવાં સ્થળોમાં નીચે મુજબ છે.

૧ વાટર વર્કસ ટાંકી.

૨ અધરશીલા નદીમાં છે અને પીરનું સ્થાનક છે.

૩ ચરણચોકી શ્રીનાથજીના ચરણ છે.

૪ બગીચો, મહેલ દરબારગઢ વગેરે.

ગામ સાંકડું અને લાંબુ છે વસ્તી લગભગ એક લાખ માણસની છે.

તા. ૧૭-૪-૩૬.

સવારના પરચુરણ દેવદર્શન. બપોરના ઘાડાગાડીમાં બજાર બગીચા શેઠીયાનું મકાન તથા તળાવ વગેરે જગ્યાએ ફરવા ગયા નદી કીનારે થઈ દેવદર્શન કરી ઉતારે આવ્યા.

તા. ૧૮-૪-૩૬ શનીવાર.

સવારના ૬-૩૦ વાગે જમીન ફોટાફથી નીકળી સાંજના ઉઝેન આવ્યા રસ્તામાં નીચે મુજબ ગામ આવેલા.
જાલરાપાટન પાટ અગર ૬૬ ઉઝેન - ૪૧ = ૧૬૧ માઈલ

જાલરાપટનથી અગર જતાં સડક તુટી ગયેલી હોઈ રીપર થાય છે તેથી લગભગ આશરે ૧૦-૧૫ માઈલમાં રસ્તા ખરાબ છે અને નીચે રસ્તા છે બાકી સડક સારી છે. રસ્તામાં નદીનાળા આવે છે અને રસ્તા સારો છે ઉઝેનમાં મારવાડીની ધર્મશાળા છે ક્ષીપ્રા નદીના કીનારા પર છે ખેમરાજ શ્રીકૃષ્ણ હાસ વેંકટેશ્વર પ્રેમવાળાની ધર્મશાળા છે. ધર્મશાળામાં ઉતરવા સીવાય બીજા સગવડતા નથી ગાર હાય છે અને તે બધી સગવડ કરી આપે છે.

ઉઝેન પુરાણી નગરી છે. કૃષ્ણ ભગવાન સાંદીપની રૂપીને ત્યાં અભ્યાસ કરેલ, સુદામા સાથે મીત્રતા બાંધીને

તે આ જગ્યા. ભરથરી, વીર વીક્રમ, હરીશ્ચંદ્ર વગેરે રાજાઓ
આહીં થઈ ગયા તીર્થ પુરાણું છે ગ્વાલીયર રાજ્યને તાબે
છે. ગામ જોવા જેવું છે.

તા. ૧૯-૪-૩૬ રવીવાર

પુરી સાત છે.

૧ અયોધ્યાપુરી ૨ કાશીપુરી ૩ માયાપુરી હરદ્વાર
૪ મથુરાપુરી ૫ અવન્તીકાપુરી, ઉજ્જૈન ૬ દ્વારકાપુરી
૭ કાંચી શીવકાંચી.

ધામ ચાર છે.

૧ જગન્નાથ ૨ દ્વારકા ૩ બદ્રીનારાયણ ૪ રામેશ્વર
ઉજ્જૈનમાં જોવા જેવાં સ્થળો નીચે મુજબ છે.

૧ રામઘાટ ક્ષીપ્રા ૨ અગસ્ત્યેશ્વર ૩ હર્ષદીમાતા
૪ વીક્રમરાજ ૫ ગણુપતી ૬ મહાકાલેશ્વર
૭ ચૌવીસ ખાંભા દુર્ગાદેવી ૮ ગોપાળ મંદીર ૯ રામ
મંદીર ૧૦ કૃષ્ણ મંદીર ૧૧ વ્યાસઠ ચૌગીળી ૧૨ શ્રી મહા
પ્રભુજીની બેઠક ૧૩ સાંદીપતી રૂપીનો આશ્રમ ૧૪ મંગળ-
નાથ ૧૫ સીધ્ધવડ ૧૬ કાગમૈરવ ૧૭ કાળીકા માતા ૧૮
ભરથરીની ગુફા ૧૯ ત્રીવેળી નવગૃહ ૨૦ સરકારી મહેલ
૨૧ સ્ટેશન ૨૨ સ્ટેશન ઉપરની રાજ્યની ધર્મશાળા ૨૩
જંતર-મંતર,

સવારના શાક ભાજી વગેરે લાવી પછી દેવદર્શન કર્યા ક્ષીપ્રા નદીમાં સ્નાન કરેલ. હર્ષદીમાતા મહાકાળેશ્વર ગંગા તટ ઉપર નાનાં દેવમંદીરો ગણપતી વીક્રમનો કીલ્લો પેતાળસ્થાન વીક્રમનું સીંહાસન વગેરે જોયાં. બપોરના ચા પી સ્ટેશનની ધર્મશાળા તથા સાંદીપની રૂપિનો આશ્રમ મંગળનાથ શ્રી મહાપ્રભુજીની બેઠક સીદ્ધવડ કાગભૈરવ કાલીકામાતા ભરથરીજીની ગુફા સત્યનારાયણ રાધાકૃષ્ણ વીક્રમનો દરવાજો વગેરે જોયા. વીક્રમનો દરવાજો ૨૦૦૦ વર્ષનો જુનો છે-તેમાંથી ચાર ચીજો નીકળી શકતી નથી.

(૧) મહાદેવ (૨) વરઘોડીયાં. (૩) તાજ સહીત રાજા (૪) હાથ સાથે બળદ

તેમ છતાં જો તેઓ નીકળે તો કાંઈક અનર્થ થાય તેવી માન્યતા છે. હીલ્ડી જેવી ગુજરાતી સેવા સમાજ અહીં છે નીશાળ લાયબ્રરી તથા રહેવા ઉતરવાની સગવડ છે. ફાંટથી સંસ્થા ચાલે છે. રાજ્યની ગ્રાન્ટ મળે છે માસીક રૂ ૨૦૦૦ નો ખર્ચ છે. સમાજમાં વાસણ ગાદલા વગેરે મળે છે.

મહાકાળેશ્વર મહાદેવમાં ૧૧ રૂદ્રી કરાવી. ગંગા સ્નાન કર્યું બ્રહ્મ ભોજન કરાવ્યું રાત્રીના હર્ષદ માતાની આરતીના તથા દત્તાત્રયના દર્શન કર્યા.

તા. ૨૧-૪-૩૬

સવારના ઉઠેનથી જમીને નવ વાગે રવાના થઈ સાંજના ૧૯૮ માઈલ ધુલીયા આવ્યા હતા ત્યાં મ્યુનીસીપલ ધર્મશાળામાં ઉતર્યા અને મુંબઈ હીંદુ લોજમાં જમ્યા. ધર્મશાળામાં જમ્યા મળે છે. બાકી સગવડ નથી. નળ સંડાસ વગેરે છે. ગાદલાં ખાટલા ભાટેથી મળે છે.

ખાટલાના ૦-૩-૦ | મુજબ
ગાદલાના ૦-૨-૦ | ભાવ છે.

ઉઠેનથી ઇંદોરનો રસ્તો સીધો છે. અને ૩૪ માઈલ થાય છે. ઇંદોરથી ધુલીયા ૧૬૪ માઈલ થાય છે.

ઇંદોર	૩૪
ધુલીયા	૧૬૪
	<u><u>૧૯૮</u></u>
	માઈલ

ઉઠેનમાં બે ગેાર છે. બન્નેના ચાપડામાં નામ છે પણ છેલાં ત્રીશ વરસથી ગેાર રામનાથ સીધેન્દર વ્યાસ રામઘાટ ઉઠેન કામ કરે છે. પરમાણુંદ ત્રીભોવનદાસે તેને ગેાર માનેલ છે. પણ તેની પાસે થોડા માતીભાઈ લખમી-દાસને સહીવાળો લેખ મળેલ નહીં હોવાથી ગેાર તરીકે તેના ચાપડામાં સહી આપી નથી. ખાલી લખાણુ ગેારે તેના હાથથી કરેલ છે. હાલના ગેાર બાબુલાલ રામનાથના જમાઈ છે. અને ઘર જમાઈ છે. પહેલા તેનો વહીવટ

રામનાથનો ભાણેજ કરતો હતો હવે તેનો જમાઈ બાબુલાલ કામ કરે છે.

સવારના જમીને ધુળીયાથી નીકળી બપોરના ત્રણ વાગ્યે નાશીક પહોંચ્યા. પરમાણુંદ ભુવનમાં ઉતર્યા ગંગાસ્નાન કર્યું બજારમાં ફરી રાત રહ્યા.

તા. ૨૩-૪-૩૬ ગુરુવાર

હવેલીમાં દેવદર્શન, પરચુરણ ખરીદી બજાર અને ગંગા-તટ ઉપર ફરી ઉતારે આવ્યા.

તા. ૨૪-૪-૩૬ શુક્રવાર

સવારના ત્રણક દર્શન કરી આવ્યા, સાંજના ગંગા-તટ ઉપર ફર્યા.

નાશીક શેઠ પ્રમાણુંદદાસ ત્રીભોવનદાસના આરોગ્ય ભુવનમાં ઉતર્યા અને પરમાણુંદદાસ શેઠ તરફથી વીશ્ણુયાગ હોવાથી આગ્રહપૂર્વક ખોટી કર્યા ને ૧૦ દીવસ નાશીક રહી ત્યાંથી ૧૧૦ માઈલ મુંબઈ આવ્યા.

નાશીક યજ્ઞમાં બ્રાહ્મણોને તાંબાના પાલીસના લોટા નં. ૪૦ નાનામોટા બ્રાહ્મણોને વહેંચ્યા.

યજ્ઞમાં કુટુંબમેળો કર્યો અને જાત્રાથી આવ્યા તેની નાશીકનાં પંચ તરફથી પહોંચ છે તેમાં સૌ ભાઈઓની યાદી છે.

સવારના જમીને નાશીકથી નીકળી બપોરના ૩-૩૦ વાગે મુંબઈ પહોંચ્યા, રસ્તામાં ઇંગતપુરી કસારા થાણા આવેલ. નાશીકથી મુંબઈ ૧૧૪ માઈલ થાય છે રસ્તો વચમાં રીપર થાય છે.

કુલ મુસાફરી ૨૧૧૭ માઈલની થઈ છે.

ભાવનગરથી મુંબઈ

યાત્રા નં. ૩

મોટરની મુસાફરી :— વળા, ભીમનાથ, ઘોલેરા, વંધુકા, કેઠ, અમદાવાદ, આણંદ, ડાકોર, ગોધરા, ચાંપાનેર, પાવાગઢ, ચાણોદ, કલ્યાણી, રાજપીપળા, સુરત, વલસાડ, ધરમપુરથી નાશીક અને મુંબઈ. કુલે ૧૨૦૦ માઈલ.

શ્રી. ભાવનગરથી મુંબઈ આવતાં રસ્તામાં જત્રાના સ્થળોએ જત્રા કરી અને ક્યાં તેની નોંધ.

૧ ભટ કાળીદાસ ૨ ઘાટી રામજી ૩ દુર્ગવર ખીમજી
૪ વક્રીલ પાપટલાલ હરંગાવીંદદાસ ૫ શેઠ મુંદરજીભાઈ

તા. ૩-૫-૩૭ સં. ૧૯૯૩ ચૈત્ર વદી ૭ સોમવારના રોજ નીકળી આજના ૪ વાગે રવાના થયા.

ભાવનગર નં. B,X ૨૯૦ ફોર્ડ મોટર.

૧ ભાવનગર ૨ વરતેજ ૩ નારી ૪ ભોજપરા
૫ નેસડા ૬ ઘાંધળી ૭ ચમારડી ૮ વળા.

ભાવનગરથી રસ્તા બહુજ ખરાબ. માઈલ ૮૩

૧ વળા ૨ કાન્હપુર ૩ મુલ ધરાળ ૪ પાણવી
૫ બરવાળા ૬ રોજી ૭ ભીમનાથ ૮ તગડી ૯ ધોલેરા
૧૦ લીંબડા ૧૧ રાણપુર ૧૨ ધંધુકા

૮૨ માઈલ. રસ્તા સડક કાચી. ગરનાળા ખરાબર
નહીં. રસ્તા ફેર થાતાં માઈલ ૧૫૦ ફેરમાં ગયા.

વળા એટલે મૂળ વડલભીપુર. ભીમનાથમાં મહોદવનું
દેવળ છે. અને પૂજા માટે મહાંત રહે છે. તગડીમાં શ્રી.
મહાપ્રભુજીની બેઠક છે.

તા. ૩-૫-૩૭ સાંજના ૬ વાગે ધંધુકા પહોંચ્યા પાલીસે
બધે આમાન તપાસ્યો ગાડી તપાસી.

૧૨ ધંધુકામાં જીત પ્રેસમાં રાત રહ્યા. ત્યાં રાતના
પુરી શાક દુધ જમાડવામાં આવ્યા જમણ સુરતના શેઠ
મુશ્વરદાસ શરાફનું હતું.

૧૩ ધંધુકાથી સવારે નીકળ્યા હતા.

તા. ૪-૫-૩૭

૧૪ ધોલેરા દર માઈલ,

ધોલેરામાં રામજી વાગજીના પત્ની નરબદા ભાભીને ઘરે
ઉતર્યા. હવેલીમાં દર્શન કર્યા ગામ જોયું ત્યાંથી જમીને
૩ વાગ્યે નીકળ્યા. સગાવડાલાની મુલાકાત. રામજીભાઈ
વાઘજીના સસરા પોપટલાલની મુલાકાત થઈ. તેમને ગામ
ગાડી લઈને ગયા ત્યાં ૨ વાગે આવ્યા.

ધોલેરાથી ધંધુકા આવ્યા ત્યાંથી અમદાવાદના રસ્તા તરફ રવાના થયા. રસ્તા નીચે મુજબ.

રાતના ૧૦૧૧ વાગ્યે અમદાવાદ પોંચ્યા. સ્ટેશનની ધર્મશાળામાં રહ્યા મગનલાલ વૈશ્નવને ત્યાં રસોઈ કરી જમ્યાં ત્યાંથી ડાકોર જવાની તપાસ કરી સવારના ગામ જોયું ને સાંજના ચાર વાગે નીકળી મેમદાવાદ થઈ ડાકોરજી આવ્યા.

૧ ધંધુકા ૨ રાયકા ૩ બંદોળ ૪ ભાયલા ૫ બાવળા અને અમદાવાદ.

—૨. અસલાલી ૩. જેતલપુર ૪. બારેજ ૫. નવાગામ ૬. નાયકા ૭. ખેડા ૮. મેમદાવાદ માઇલ ૩૭.

તા. ૫-૫ ૩૭

મેમદાવાદથી ડાકોરજી માઇલ ૨૫ થાય ડાકોરજીમાં ડાકોરજીને પ્રસાદ ધરાવીને ગોરને ત્યાં જમ્યા અને ત્યાંથી ગોધરા તરફ રવાના થયા.

અમદાવાદથી ગોધરા ૮૦—માઇલ

ગોધરાથી બાધ ૭૮ માઇલ. બાધથી હંદોર ૭૮ માઇલ. હંદોરથી શેઠવા માઇલ—૬૩૧ માઇલ. શેઠવાથી ધુલીયા માઇલ ૬૭૧ માઇલ. ધુલીયાથી ચાંદોર ૫૭૧ માઇલ ચાંદોરથી નાશક ૩૯૧ માઇલ નાશકથી શાહપુર. ૬૦ માઇલ શાહપુરથી શીવ ૪૫ માઇલ શીવથી મુંબઈ માઇલ ૧૦.

તા. ૬-૫-૩૭

ડાંકોરજીથી રેલ્વે લાઇન ઉપર ગોધરાની સડકે ગોધરા આવ્યા ગોધરાના રસ્તા કાચા. ચાપાણી પીધાં પેટરોલ લીધું ત્યાંથી ચાંપાનેર પાવાગઢ મહાકાળી તરફની સડકે રવાના થયા.

ગામશાહર ડાંકોરથી ગોધરા ૩૯ માઈલ
ગોધરાથી મહાકાળી ૨૭માઈલ = ૬૬

તા. ૭-૫-૩૭

મહાકાળી ચાંપાનેર પાવાગઢમાં રહ્યા. સવારના ડુંગરે ચડ્યા. એક ટોળી કરી ૩. ૪૫ આવ્યા ઉંચાઈ ચાર માઈલની છે. શ્રાવકના ને હિન્દુના દેરાં ઘણાં આવે છે.

૧. મહાકાળીથી વડોદરા ૨૯ માઈલ છે. રસ્તામાં ઘણાં ગામ આવ્યા તેની યાદી નથી.

૨. વડોદરામાં સાંજના ૫ વાગ્યે પહોંચ્યાં. અંબાપ્રસાદ ખંડેરાવને ત્યાં ઉતર્યા એક દીવસ આરામ કરી ગામ જઈયું ત્યાંથી ચાંદોદ માઈલ ૫૫ છે. રસ્તા બહુજ ખરાબ રેલ્વે લાઇન તથા જંગલના રસ્તા ધારવા મુજબ ભુલ્લી જતા અને બહુજ ફરકમાં પડતા. ૭૫ માઈલ ફર્યા ને રાતના નવ વાગ્યે ચાંદોદ પહોંચ્યા.

ચાંદોદ હોમલે તેમજ ખીજ ઘણાંક ગામ આવે છે. ગારને ઘેર ઉતર્યા. ગાર નટવરલાલ.

તા.-૧૦-૫-૩૭

ચાંદોદની આબુ બાબુમાં નરબદાજીમાં નાહ્યા. તહે-

વાર હોવાથી ગાંધકી બહુજ હતી. ગોરને બ્રહ્મભોજન કરાવ્યું. તીરથ સ્નાન કરી ગોરને દક્ષીણા આપી.

(૧) ૧૫ મણુ લાડુનું જમણુ પોપટલાલે (૨) ૩૦ મણુ. દુધપાક પુરીનું જમણુ આપણે આપ્યાં.

ચાંદોદથી તા. ૧૧ ૫-૩૭ ના રોજ વહાણમાં મોટર નરબદાણ ઉતારીને રાજપીપળા સ્ટેટમાં સામે લઈ ગયા (૧) રાજપીપળા ૬૦ માઈલ (૨) અંકલેશ્વર ૬૦ માઈલ (૩) રાહેર ૬૦ માઈલ ૪ સુરત.

સુરત સ્ટેશન ઉપર આર્વાજનીક ધર્મશાળામાં ઉતર્યા રાતના ૯ વાગ્યે રખડતા રખડતા પહોંચ્યા.

ચાંદોદથી સુરત ૧૮૦ માઈલ

૧ અંદર જોયું ર તાપી નદીનો પુલ જોયો ૩ રાહેર જે હવા પાણી વખાણતાં તે દરીયા કીનારે ૧૦ માઈલ પર છે. ૪ ગામ જોયું ૫ ગાડી સમી કરાવી, બે દીવસ રહ્યા મહાદેવજીનું દેરું મંદીરો જોયા. હવેલીમાં ગયા દર્શન કર્યા વાણીયા કંપાણના લતામાં કર્યા.

તા. ૧૪-૫-૩૭

સુરતથી ૯૧ વાગ્યે નીકળી નવસારી માઈલ ૨૭. નવસારીથી ચીખલી ૧૫ માઈલ ચીખલીથી વલસાડ ૧૬ માઈલ વલસાડની ખારી ખાડી ઉતરી ગાંધણુભર પાણીમાં ત્યાંથી ધરમપુર સ્ટેટમાં આવ્યા. ધરમપુર શહેર જોયું રસ્તામાં ગામ ઘણાજ આવ્યા ડુંગરની ખાડી વીશેશ.

ધરમપુરથી હુડા ૮૦ માઈલ થાય છે. ડુંગરનો રસ્તો પ્રાઈવેટ છે. સ્ટેટ વાઘ હીપડાનો શીકાર કરે છે. તે ખાઈઓ તથા જંગલી વસ્તીવાળાં નાના, નાના, ગાંમડાં અને ભયવાળો રાજનોજ રસ્તો છે. ત્યાં રસ્તે ગરતા ટેકસ પડે છે. માણસ દીઠ ને મોટરની છેલ્લા દરવાજે તપાસ થાય છે. આવક જવકની નોંધ રહે છે. ગામડા ઘણાજ પણ ગરીબ અને લોકો એકજ કપડું પહેરે છે.

હુડાથી નાશીક પરમાણુદહાસના આરોગ્ય ભુવનમાં ઉતર્યા અને એક દીવસ આરામ કરી તા. ૧૫-૪-૩૭ નાશીકથી રવાના થયા ને તા. ૧૬-૪-૩૭ મુંબઈ આવ્યા વચ્ચે ગામ ઘણાંજ આવ્યા ઘાટ ઘણા આવ્યા.

૧૨૦૦, માઈલની મુસાફરી હતી.

મુંબઈથી શ્રી રોતબન્ધ રામેશ્વર

મુસાફરી નં. ૪.

મોટરની મુસાફરી :— પુના, કોલ્હાપુર, વાર-
વાર, હરિહર, બેંગલોર, માઇસોર, માયાનુર.
શ્રીરંગ, ત્રીચીનાપોલી, મદુરા, રામનાથ અને
રામેશ્વર થઈને વળતી મુસાફરીમાં મદ્રાસ, ચીંગલ-
પટ અને પક્ષીતીર્થથી મુંબઈ આવ્યા હતા.

સંવત ૧૯૯૪ના મહા શુદ્ધ ૪ને શુક્રવારે મુંબઈથી
મોટર રસ્તે નીકળી દક્ષીણની જાત્રા કરવા જતાં કયા કયા
શહેરો આવ્યા. તથા કેટલા માઇલ તેની યાદી.

મુંબઈથી પુના. ૧૦૩૧ માઇલ.	નકશા ઉપરથી યાદી.
પુનાથી સુરત. ૪૮ માઇલ.	
સુરતથી મીટલી. ૩૪ માઇલ.	
મીટલીથી કોલ્હાપુર ૬૫ માઇલ.	

તા. ૪-૨-૩૮

મહા શુદ્ધ ૪ શુક્રવાર મુંબઈથી પુના ૧૧૪ માઇલ.
સં. ૧૯૯૪ના મહા શુદ્ધ ૪ને વાર શુક્રવારે મુંબઈથી

બપોરના સવાબાર વાગે મોટરમાં રવાના થયા. તે દાદર આવી પેટ્રોલવાળા આર કે. મોદીને ત્યાંથી દસ ગેલન પેટ્રોલ ભરાવ્યું તથા સોલ્યુશનનો ડબો લીધો ત્યાંથી એક વાગ્યે રવાના થયા. તે રસ્તામાં ગાંમડાં જોતાં જોતાં થાણું પનવેલ, ઊરણ, કપોલી, બોપોલી. ખંડાલા ઘાટ તથા ગામ લોનાલાના બંગલા ખડકાસા, વડગાવ, શેલારવાડી ચીંચવડ એટલા ગામ જોતાં જોતાં સાંજના સવપાંચ વાગે પુના સંગમ પર શેઠ વૃજલાલ લક્ષ્મીદાસના સેનેટરીયમ સંગમ ઉપર વેલે-સ્લી રોડ ઉપર આવેલું છે. અને તેના રખેવાળ વાસુદેવ રાધોબાઈ સેનેરેટીયમમાં રાતના તથા સવારના રસોઈ કરી જમ્યા હતા.

તા. ૫-૨-૩૮

શનીવાર પુનાથી કોલ્હાપુર ૧૪૭ માઈલ.

સવારના વહેલા જમીને સવાદશ વાગે મોટરમાં રવાના થયા. પુનાથી સુરલ તથા સુરલથી કોલ્હાપુર સાંજના સાડાપાંચ વાગે આવ્યા હતા. રસ્તામાં કરાડમાં રોકાયા હતા, અને પેટ્રોલ લીધું હતું તથા ચહાપાળી પેટ્રોલવાળા શેઠ લખમીચંદને ત્યાં તેમના માણસ માણીલાલ તથા ભોગીલાલને ત્યાં કર્યા હતાં. પુનાથી રવાના થતાં રસ્તામાં કાત્રજ ઘાટ કાણુરોડ કીકવી, અંતારા ખંડાલા સુરલ બાદવી સતારા અતીત ઉંબ્રજ કરાડ કાસેગાંવ ઇસ્લામપુરાના રસ્તા કીની પંચગંગા નદીનોપુલ અને કોલ્હાપુર અવાય છે.

કોલ્હાપુરમાં કુનંગ પ્રધર્સ વાળા રામચંદ્ર પદનામા

કુનંગને ત્યાં ઉતારે કર્યો હતો તથા રાતના તથા બીજે દીને સવારના રસોઈ કરી જમ્યા હતા.

તા. ૬-૨-૩૮

સ્વીવાર કોલ્હાપુરથી ધારવાર ૧૧૧ માઈલ

કોલ્હાપુરમાં તબીયત ઉજ્જગરને લીધે જરા નરમ હોવાથી મુંબઈ પાછા જવાનો વીચાર રાખ્યો હતો પણ બંપારે જમ્યા પછી પાછા આગળ જવાનોજ વીચાર રાખી બંપારના એક વાગે ત્યાંથી નીકળેલ તે સાંજના છ વાગે ધારવાર આવ્યા.

ધારવારમાં મુસાફરોના બંગલામાં ઉતારે કર્યો છે. કોલ્હાપુરથી ધારવાર જતાં રસ્તામાં શીરગાંવ કારગલ મીંડલગા નીપાણી કરનાલા શંકરેશ્વર ગોતુર સુતકટટા કકટ્ટી બેલગાંમ શાહપુર ભગવટી મુગટખાન હુબલી મલપ્રભા નદી-નોપુલ હુલીકટ્ટી કીતુર તેશુર મોમીગટી ને ધારવાર એટલા ગામ આવે છે. કોલ્હાપુરથી ધારવારની ૧૧૧ માઈલની મુસાફરી કરી હતી. મુંબઈથી ધારવાર અંતે મુધી કુલ ૩૭૨ માઈલ થાય છે.

તા. ૭-૨-૩૮

સોમવાર ધારવાર મુકામ.

ગઈ કાલે સાંજના છ વાગે અંતે આવ્યા હતા. અંતે મુસાફર બંગલામાં ઉતારે કર્યો હતો. મુસાફર બંગલાનો રખેવાળ માહમદ છે. ત્યાં સાંજના રસોઈ કરી તથા તા. ૭

મી ને સાંમવારનો દીવસ આખો રોકાયો હતા. બંપારના ગામમાં ફરવા ગયા હતા. ગામમાં દત્તાત્રય તથા લક્ષ્મીનારાયણનાં એમ બે મંદીરો છે. ત્યાં દર્શન કરી આવ્યા હતા.

૮-૨-૩૮

ધારવારથી હરીહર હૃડ માઈલ મુકામ હરીહર ધારવારથી હરીહર જતાં રસ્તામાં હુબલી ત્રીમલકોપ શેઠાંવ બંકાપુર હાવેરાં મોટીબેનુર રાણીબેનુર હરીહર એટલાં ગામ આવે છે.

હરીહરમાં દાખલ થવાનો ટેકસ રૂ. ૧ છે તથા માઈસાર સ્ટેટના લાઈસન્સના રૂ. ૩, પરે છે જે લાઈસન્સ સાત દીવસ ચાલે છે.

તા. ૮-૨-૩૮ ભોમવારના રોજ સવારનાં સાત વાગે મોટરમાં રવાના થયા તે સાહાદ્ર્ય વાગે હૃડ માઈલની મુસાફરી કરી. હરીહર-ક્ષેત્રમાં આવ્યા હતા ત્યાં હરી હરીશ્વરના મંદીરની બાજુમાં ધર્મશાળામાં ઉતારો કર્યો હતો. ત્યાં મંદીરમાં દર્શન કર્યા હતાં. હરી હરીરેશ્વરનું મંદીર બહુજ પુરાતની છે. અને દક્ષીણની બાજુમાં સ્થળ છે. જેના માટે એમ કહેવાય છે કે અગાઉ ગુહાસુર નામનો દૈત્ય (રાક્ષસ) હતો જેણે બ્રહ્માની તપશ્ચર્યા કરી વરદાન મેળવ્યું હતું કે હું કોઈથી પણ દેવ અથવા દાનવથી મરું નહીં. પછી જ્યારે તેનો બહુજ ત્રાસ થયો ત્યારે દેવતાઓએ વીષણુની સ્તુતી કરી, ત્યારે ભગવાને અર્ધું હરી તથા અર્ધું હર (મહા-દેવજી) નું રૂપ ધરીને તે દૈત્યને પાતાળમાં ચાંપી દીધો હતો.

એવી કથા ત્યાંના પુજારીયો કહે છે. શેઠ નારણદાસ લોખંડ વાળાની હરીહરમાં ત્યાંના લોખંડના વેપારી કે. પી. ગઢગી-
નાથ ઉપર ભલામણની ચીઠી હતી; પણ તે લોકો મળવા
આવ્યા નહોતા.

તા. ૬-૨-૩૮

બુધવાર મુકામ ઝેંગલોર હરીહરથી ૧૭૪ માઈલ

ખીજે દીને એટલે તા. ૬-૨-૩૮ ને બુધવારે સવારના
સાત વાગે ઝેંગલોર જવા નીકળ્યા હતા. ભાતું સાથે કરી
લીધું હતું. રસ્તામાં હરીહર છોડ્યા પછી હરીહર દાવનગીરી
આનંગોદુ ભરમસાગર ચીતલદુર્ગ આદમંગલા વેદવતી નદીનો
પુલ હરીસુર નવગોન્ડા હલ્લી સુવર્ણ મૂખી નદીનો પુલ અને
પછી તવરીગીરી આવે છે. જ્યાં તે સ્ટેટનો ૩, ૧. ટેકસનો
આપવો પડે છે. તવરીગીરી મુકામ પછી સીરા-કલનખેલા
નેલહલુ—કુમકુર—કપાસન્દ્રા હોબ્સપેટ ઝેગુર—નેલમંગલા
અને તે પછી ઝેંગલોર આવે છે. રસ્તામાં
હોબ્સપેટમાં પણ ૩. ૧૭ ટેકસ ભરવો પડે છે. રસ્તામાં કલમ
ખેલ્લા છોડ્યા પછી રસ્તામાં એક વાવ પાસે આડની નીચે
ઝેગી બધાએ ટીમણ કીધું હતું એક કલાક રોકાયા હતા.
રસ્તામાં હરીહર તથા દાવનગીરી તથા કુમકુરમાં પંદ્રાલ
લીધું હતું. દાવનગીરી છોડ્યા પછી થોડાક માઈલમાં સડક
ખરાબ આવે છે. હરીહરથી રવાના થઈને ૧૭૪ માઈલની
મુસાફરી કરી સાંજના પાંચ વાગ્યે ઝેંગલોર આવ્યા હતા.

તા. ૧૦-૨-૩૮

ગુરુવાર બેંગલોર

બેંગલોર આવીને તપાસ કરતાં સ્ટેશન પાસે રાવબહાદુર કે. પી. તોડીપાની ધર્મશાળા (છાત્રમ) છે. તેમાં ઉપરના ભાગમાં ઉતારો કર્યો હતો. તે ધર્મશાળાનું ભાડુ રોજનું ઉપરનાઓરડાનો રૂ. ૦૧ તથા નીચેનો રૂ. ૦૧ લેય છે ધર્મશાળાના ધણી સારા છે અને પાણી વગેરેની સગવડ સારી છે અંત્રે બુધવારે સાંજના પાંચ વાગ્યે આવી, ગુરુવારનો આખો દીવસ રોકાયા હતા. તે ધર્મશાળા બેંગલોર સીટીના સ્ટેશન નજીક આવેલી છે. ગુરુવારે બપોરના બે વાગ્યે સાથે એક ભામીયો લઈ બેંગલોર સીટી તથા બેંગલોર કેન્ટોન્મેન્ટમાં ફરવા નીકળ્યા હતા. બેંગલોર ઘણું મોટું શહેર છે. તે માઈસોર સ્ટેટની હદનું છે ત્યાં મોટરમાં ફરવા નીકળતાં નીચે મુજબ જોવા લાયક સ્થળો આવ્યા હતાં. જેમાં બેંગલોર સીટી મારકેટ, કન્યાશાળા, મ્યુનીસીપલ ઓફીસ, લાલબાગ હંથ્રિજી હાઈસ્કૂલ, રોડ સાદરી, આયર મેમોરીયલ હોલ જેમાં કેાર્ટ બેસે છે. તથા માઈસોરના મહારાજ તથા રાજકુમારના પુતળાંઓ છે તે જોયા પછી અંત્રેનું મ્યુઝીયમ જોયું હતું. અંત્રેનું મ્યુઝીયમ બહુજ જોવા લાયક સ્થાન છે જેમાં દેશદેશાવરોના મરેલાં દરેક જાતના જનાવરોનું તથા હાથીયારોનું તથા દેશી કારીગીરીના વણાટકામ તથા લાકડાનાં કોતરકામના ઘણાંજ સારા નમુનાઓ છે. મ્યુઝીયમ ઘણુંજ સરસ છે. બેંગલોર સીટી

પછી બેંગલોર કેન્ટોન્મેન્ટમાં ગયા હતા. અત્રેની બેંકો તથા વીમા કુ. ની ઓફીસો તથા દેવળો ફીરંગીના કેન્ટોન્મેન્ટમાં છે કેન્ટોન્મેન્ટની શાક મારકીટ તથા ફુટ મારકેટ બહુજ મોટી છે. તે પછી ત્યાં એક હિંદુ મંદીર છે., જેમાં શંકર તથા પાંડવો (પાંચ), તથા શ્રી નીવાસ સ્વામી તથા સુબ્રમણ્ય સ્વામીની મુર્તિયોનાં દરેકના જુદા જુદાં મંદીરો છે મંદીર ઘણું મોટું છે. શહેરના પ્રમાણમાં મંદીરો ઘણાં છે. પછી મોટી હોસ્પીટાલ તથા ઇલેક્ટ્રીક સ્ટેશન તથા બેંગલોર કેન્ટોન્મેન્ટનું સ્ટેશન જોયાં હતાં. માઈસોરના મહારાજનો મહેલ જેમાં મોટા સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ રહે છે તે જોવા યયા હતા. પણ કોર્ટમાંથી પાસ મેળવ્યા સીવાય તે જોવા મલ્યા નહોતા તે મહારાજ પેલેસના નામથી ઓળખાય છે.

તા. ૧૨-૧-૩૮

સુખડના રમકડા બનાવવાનું કારખાનું આવે છે. તથા કાચના વાસણો બનાવવાનું કારખાનું આવે છે. તે પછી જગપ્રસીધ્ધ શેઠ જમશેદજી નસરવાનજી તાતાની બંધાવેલી સાયન્સ તથા કેમીસ્ટ્રીની કોલેજ છે જેમાં તે શેઠની યાદગીરીનું મોટું પુતળું છે તે જોયા પછી બેંગલોર-પંદર માઈલને છેટે ત્રીપુકનહલ્લી નામે ગામ છે ત્યાં મોટું તળાવ છે ત્યાંથી આખા શહેરને પાણી પુર પડે છે તે પાણી નગરવાટે અંત આવે છે અને અંતે મોટી ટાંકીઓમાં ભરાઈ ફીલ્ટર થઈને ગામને પુર પડે છે તે ફીલ્ટર સ્ટેશન તથા રેશમી કાપડની મીલ છે એટલું જોયા પછી સાંજના પાંચ

વાગે ઉતારે પાછા ફર્યા હતા. બીજા સ્થાનો હશે પણ અમારી સાથેના ભોમીઆએ તેના જાણીતા એટલાં બધા સ્થળો બતાવ્યા હતા. એંગલોરમાં રાવ બહાદુર કે. પી. તોડદાખાની મોટી (ધર્મશાળા) બહુજ સગવડ વાળી છે. અને ત્યાંનો મેનેજર બહુજ સારો છે ત્યાં દરેક જાતની પાણી વગેરેની સગવડ છે. તા. ૧૧-૨-૩૮ ને શુક્રવારનો આખો દીવસ રોકાયા હતા.

તા. ૧૨-૨-૩૮

શનીવાર એંગલોરથી માઈસોર ૬૦ માઈલ થાય છે. જમીને સવારના અગીયાર વાગે એંગલોરથી માઈસોર રવાના થયા હતા. એંગલોરમાંથી નીકળતાં પેટ્રોલ ગ્યાલન પાંચ લીધું હતું. એંગલોરથી માઈસોર જતાં રસ્તામાં કાન્ગેરી કલોસપેટ બીડાડી ચન્નાપટના છોડ્યા પછી માઈસોર ગવર્ન-મેન્ટનો રૂા ૧ ટેકસ ભરવો પડે છે. કીરાનગુર કાવેરી નદીનો પુલ અને શ્રીરંગમપટ્ટમ આવે છે, શ્રીરંગપટ્ટમમાં શ્રીરંગ-નાથ સ્વામીનું મોટું મંદીર છે ત્યાં દર્શન કરવા ઉતર્યા હતા. શેષપાઈ ભગવાનની મોટી મુર્તી છે તથા બીજી મુર્તીઓ છે. તથા તે મંદીરની અંદર બીજાં નાના મંદીરો લગભગ ૩૦ જેટલાં છે તથા ગરુડજીની મોટી સોનાની મુર્તી છે તે બધાંના દર્શન કરી ત્યાંથી રવાના થયા. તે બંપારના સાડા-ત્રણ વાગે માઈસોર આવ્યા હતા. એંગલોરથી માઈસોર ૬૦ માઈલ થાય છે માઈસોર આવ્યા ત્યારે તપાસ કરી સ્ટેશન પાસે ધર્મમુર્તી અમ્બાલે અન્નાલ્લ પંડીતની ધર્મશાળા છે તે

100 feet road હાડેડ ફીટ રોડ ઉપર આવેલી છે ત્યાં મુકામ કર્યો હતો તે ધર્મશાળા બેંગલોર જેટલી સગવડવાળી નથી. પણ ખીજી ધર્મશાળાઓ કરતાં સારી છે. ત્યાં ઉતારો કરી ચા પાણી પીને ન્યુ ગાર્ડન જોવા ગયા હતા. ન્યુ ગાર્ડન માઈસોરમાં બહુ જોવા જેવું સ્થળ છે તેમાં ઝુંલોજીકલ ગાર્ડન છે તેમાં દરેક દેશના ઇન્ડીયા આફ્રીકા અમેરીકા વગેરેના જનવરો તથા પક્ષીઓનું સંગ્રહ સ્થાન છે માઈસોરના હાલના મહારાજને જનવરોનો બહુ શોખ છે એમ આ ગાર્ડન જોતાં સાબીત થાય છે. ત્યાં અંદર દાખલ થવાની ફી દરેક માણસની બે આના રાખેલી છે તે જોયા પછી માઈસોર મહારાજની કુલદેવી ચામુંડી હીલ ઉપર છે તેના દર્શન કરવા ગયા હતા. ચામુંડી હીલ માઈસોરથી પાંચ માઈલ છેટે ડુંગર ઉપર છે માતાજીનું મંદીર બહુજ ભવ્ય તથા જોવા જેવું છે. તે સ્થાન બહુજ રમણીય છે ત્યાંથી નીચે નજર કરતાં આખા માઈસોરનો દેખાવ તથા આસપાસના ગામો દેખાય છે. ઉપર જવાના મોટરના રસ્તાઓ એવા સારા બનાવ્યા છે કે તેની ઉપર ચઢતાં પંચગની તથા મહાબળેશ્વરના વાંકાચુંકા રસ્તાનો દેખાવ નજરે પડે છે તે મંદીરમાં દર્શન કર્યા પછી પાછા ધર્મશાળામાં ઉતારા તરફ આવવા નીકળ્યા હતા. રસ્તામાં એક હોજની અંદર રંગબેરંગી લાઈટનો સુંદર કુવારો છે માઈસોરમાં જોવા લાયક સ્થળો ચામુંડી માતાનું દેવળ ન્યુ ગાર્ડન રાજમહેલ જગમોહન પેલેસ કાવેરી નદીનો ધોધ જે માઈસોરથી બાર માઈલ છેટે આવેલો છે તે

વાઈસરોયનેા મહેલ કુણુરાજ કાપડની માઈસાર મીલ્સ તથા બીજાં પણ જોવા લાયક ઘણાં સ્થળો છે. બેંગલોરથી માઈસારના રસ્તામાં માઈસાર સુબડ ડેક્ટરી માઈસોરનું સાકરનું કારખાનું આવે છે તે જોવા ગયા હતા, પણ એક વાગ્યો હતો તેથી માણસો ખાવા ગયા હતા જેથી તે કારખાનું જોવા મલ્યું નહોતું.

ચામુંડી માતાજીના દર્શન કરી સાંજના ઘેર આવ્યા હતા.

તા. ૧૩-૨-૩૮

રવીવાર મુકામ માઈસાર

આજ રાજ માઈસારમાં મુકામ રાખી ગઘ કાલે બાકી રહેલા સ્થળો જોવા ગયા હતા. સવારના જમ્યા પછી અગીયાર વાગ્યે માઈસારનો રાજમહેલ જોવા જવાની ચીઠી પ્રાઈવેટ સેક્ટરીની ઓફીસમાંથી કઢાવી લાવ્યા હતા. તે પછી ત્રણ વાગ્યે રાજમહેલ જોવા ગયા હતા. માઈસારનો રાજમહેલ ઘણુંજ ભવ્ય તથા વીશાળ અને સુંદર જોવા જવું છે. તેની અંદર દાખલ થતાં રવીવર્માના દેવ દેવીઓના મોટા ચીત્રો ભીત ઉપર ઓઠલ પેઠન્ટથી ચીતરેલા છે. તેની વચમાં માઈસારના હાલના મહારાજ તથા તેમના તથા તેમના પીતાશ્રી તથા દાદા તથા હાલના પાટવી કુંવરનું સુંદર મોટું ચીત્ર છે. ત્યાંથી આગળ જતાં દરબારની પ્રાઈવેટ કચેરી તથા સોનાનું રાજ સીંહાસન તથા ઓફીસરો તથા મીજબાનોની બેઠકોની ખુરશીઓ છે તથા લોખંડ ઉપર સોનાની ગીલી-

ટનું સુંદર નકશી કામ છે દરબારનો દશેરાની સ્વારી માટે
 ખાસ હોલ તથા ત્યાંનું સીંહાસન તથા કચેરીનો હોલ જેવા
 હતા તેમાં સુંદર રંગ ઔરંગી ચીત્રા તથા ચોવીશ અવતા-
 રોનાં રંગીન ચીત્રા છે. તેની બાજુમાં મહારાજ શ્રી. સ્વા-
 રીમાં જતાં પબ્લીકના લોકોને દર્શન આપે છે. તેની ખાસ
 બેઠક છે તથા ઉપરના ભાગમાં જનાનાને વાસ્તે સગવડતા
 રાખેલી છે તથા તેનું બાંધકામ હજુપણ ચાલે છે. તે જેવા
 પછી ત્યાંનું જુના વખતનો હથીયારોના સંગ્રહસ્થાનનો
 આરંભ આવે છે જેમાં માઈસોરના અગાઉના પ્રખ્યાત મહા-
 રાજા શીવાજીનો વાઘનખ પણ છે. તથા વજ્ર મુઠી
 નામનું કુસ્તીનું હથીયાર છે તથા તોપો છે તે પછી મહા-
 રાજાશ્રીને તેમણે જે જે સારાં કામો કર્યાં છે, તથા તેમની
 પ્રજા તરફથી મદાની બંધાયા પછી જુદલાં મુકાતાં આપ-
 નીંગ એરીમની વખતે તેમને મળેલી ભેટાની સુંદર ચીજો
 ચાંદોની તથા હાથીદાંતની તથા સુખડના કેતર કામની
 વસ્તુઓનું સંગ્રહસ્થાન છે મહેલની અંદર દાખલ
 થતાં પુરાણું વખતના હાથીદાંતની કેતરણી તથા સુખડની
 કેતરણીના ચાર મોટા સુંદર દરવાજા ભીંતમાં દેખાવ વાસ્તે
 ગોડવી રાખેલ છે. તે જતાં આપણાં હિંદુસ્તાનનાં અસલનાં
 વખતના કેતરકામની યાદ આવે છે. તે પછી આગળ વધતાં
 મહારાજા આહિજની દશેરાની જે ભવ્ય સ્વારી ચઢે છે તેના
 જુદા જુદા વખતનાં ઘણાં રંગીન ચીત્રા છે. તથા દશેરાની
 સ્વારીમાં જે હાથી તથા ઘોડાનું પુજન થાય છે તેના ચીત્ર
 છે તે પછી દશેરાને દીવસે જે હથીયારો (તરવારો) નું પુજન

થાય છે તે ચીત્ર છે તથા આગળ વધતાં મહારાજ સાહેબનો
 સંગીતનો હોલ જેમાં પ્રખ્યાત ગવૈયાઓ તથા નર્તીકાઓના
 જ્યારે ગાનતાન થાય છે તે વખતની મહારાજ સાહેબની
 તથા અમલદારોની તથા પ્રજાજનોની જુદી જુદી મોભા
 પ્રમાણે બેઠકો ગોઠવેલી છે તે હોલ પણ ઘણોજ સુંદર છે
 મહેલની વચ્ચમાં એક સુંદર પુવારો 'ગોઠવેલો' છે ત્યાંથી
 બાજુના ભાગમાં મહારાજ સાહેબના ખાણા પીણાના તથા
 મીઠાખાનોના ચોરડાઓ આવેલા છે. મહેલના કંમ્પાઉન્ડમાં
 રાજ્યની કુળદેવીનું ભવ્ય મંદીર છે આ મહેલ ઘણોજ સુંદર
 તથા રજવાડી ડાઠનો છે, મહેલ જોયા પછી માઈસોરની બજારોમાં
 ફરવા નીકળ્યા હતા અને જુદી જુદી બજારો જોઈ
 હતી તે પછી સાંજના ચાર વાગે ઘેર આવ્યા હતા.
 સાંજના છ વાગ્યાને સુમારે માઈસોરનું જે પ્રખ્યાત જોવા
 જેવું સ્થાન જે કનકબાડી ડેમ-અથવા કૃષ્ણરાજ સાગરના
 નામથી ઓળખાય છે તે જોવા ગયા હતા ત્યાંનો દેખાવ
 બહુજ રમણીય છે મોટર વાસ્તે ત્યાં જતાં ૩ ૧૭ ટેકસ
 ભરવો પડે છે તથા બીજા પેસેન્જરો માટે તો માઈસોરથી આગળ
 ગાડીનીપણ સગવડ રાખેલી છે. દર શની રવીવારે ત્યાં હજારો
 માણસો માઈસોરમાંથી ફરવા જાય છે. કાવેરી નદીનો ઘોઘ પાળ
 બાંધીને અટકાવેલો છે. તથા ત્યાંથી હજારો પુવારાઓ તથા
 હોળો ગોઠવેલા છે. તેમાંથી નાનામોટા પુવારાઓ ઉડે છે.
 અને દર શની રવીવારે ત્યાં લાઈટ થાય છે ત્યારે દેખાવ
 બહુજ રમણીય તથા આનંદ દાયક લાગે છે. તે જોયા પછી ત્યાં
 લગભગ બે કલાક રોકાયા ને રાતના પાછા ઘેર આવ્યા હતા.

તા. ૧૪-૨-૩૮

સામવાર માઈસોરથી માયાનુર ૧૭૫ માઈલ.

માઈસોરથી આજરોજ સવારના છ વાગ્યામાં ત્રીચોનો-
પહ્લી જવા રવાના થયા હતા. માઈસોરથી રવાના થયા પછી
ત્યાંથી ૧૬ માઈલ ઉપર નજ્જનગુ નામનું ગામ આવે છે.
ત્યાં નજ્જન ગુડેઅર નામે મહાદેવજીનું મોટું મંદીર છે તે
મંદીરમાં દર્શન કરવા રોકાયા હતા. તે મંદીરમાં પણ બીજાં
નાનાં મંદીરો ઘણાં છે. ત્યાંદર્શન કર્યા પછી ત્યાંથી આગળ
વધતાં ૨૨ માઈલ ઉપર આમરાજ નગર નામનું ગામ આવે
છે. આમરાજ નગર પછી સત્ય મંગલ ૬૦ માઈલ ઉપર છે.
આમરાજ નગર અને સત્ય મંગલ વચ્ચેનો રસ્તો બહુજ
ડુંગરાળ તથા આડા અવળા વાંક વાળો છે. તે રસ્તો મોટર
વાગાંઓને ચઢવા ઉતરવાને સલામતી ભરેલો નથી. બહુજ
જંગલવાળો તથા વેરાન છે. આમરાજ નગરથી, સત્ય મંગલ
આવતાં બહુજ મુશ્કેલી પડે છે. આમરાજ નગર ડુંગર
ઉપર છે અને સત્ય મંગલ ડુંગરની તળેટીમાં છે. તે લગભગ
૨૫૦૦ ફીટનો ડુંગર ઉતરવો પડે છે. સત્ય મંગલ છાંડ્યા
પછી ગોળી આવે છે ગોળીમાં મુસાફર બંગલો છે. ત્યાં
બંપારના વખતે ઉતારો કર્યો હતો તથા નાઈ ઘોઘને
ભાતુ કચું હતું તથા પેંદ્રાલ લીધું હતું ગોળીથી લગભગ
બે વાગે રવાના થયા તે ઇંડો આવ્યા હતા. ગોળીથી
ઇંડો લગભગ ૧૫ માઈલ થાય છે ત્યાંથી આગળ
વધતાં ૩૩૨ સાંજના છ વાગે આવ્યા હતા. ઇંડોથી ૩૩૨

૩૬ માઈલ થાય છે ત્યાં મુસાફરી બંગલો છે પણ ત્યાં કોઈ આપણી ભાષામાં સમજતું નથી અને મુસાફરી બંગલો એટલે ખાલી બેજ આરડા છે તે આરડાઓ સરકારી અમલદારો જ્યારે રોકી બેસે છે ત્યારે મુસાફરોને બહુજ અગવડતા થઈ પડે છે. લગભગ અંધારૂ થવા આવ્યું હતું અને મુસાફરી બંગલામાં જતાં અમોને જગ્યા મળી નહોતી જેથી ભાગ્ય-રીએ આગળ વધ્યા હતા. અને કરૂરથી ૧૨ માઈલ છેટે માયાનુર કરીને ગામ છે ત્યાં રેલ્વે સ્ટેશન છે ત્યાં મુસાફરી બંગલો છે ત્યાં જતાં પણ તે બંગલો અમલદારોએ રોકી રાખ-વાથી આગળ વધવું પડ્યું હતું પણ તેટલામાં ત્યાં સરવન્ટસ આફ ઇન્ડિયા સોસાયટીની અનાથ બાળકોની નીશાળ છે તેના માસ્તર શાંભશીવમ નામે છે તે પાતાને ઘેર તેડી ગયા હતા અને રાતની રાત ત્યાં રોકાયા હતા. માયાનુર પાસે પણ ટાવેરી નહીં આવેલી છે માયાનુર બહુજ નાનું ગામ છે.

તા. ૧૪-૨-૩૮

માયાનુરમાં સરવન્ટસ આફ ઇન્ડિયા સોસાયટીના અનાથ છાત્રોએની સ્કુલના ફંડમાં રૂ. ૫, આપ્યા હતા. માઈસોરથી માયાનુર ૧૬૩ માઈલ થાય છે માઈસોરથી માયાનુરના રસ્તામાં નજ્જનગુડ ચામરાજનગર સત્તમંગલમ (સારી) ગોળી ઈરૂડ તથા કરૂર તથા માયાનુર એટલાં ગામ આવે છે. માયાનુરથી જમ્યા પછી બીજે દીને બંપારના બાર વાગે શ્રીરંગમ જવા રવાના થયા હતા. માયાનુરથી ત્રીચીનોપટ્ટી ૩૨ માઈલ છે અને ત્રીચીનોપટ્ટીથી શ્રીરંગમ ત્રણ માઈલ છેટે આવેલું છે.

ત્યાં શ્રીરંગમમાં ગોર પદ્મગોપાળાચાર્યના દીકરા કસ્તુરીને ત્યાં મુકામ કર્યો હતો. શ્રીરંગમ સોમવારને દીને સાંજના પાંચ વાગે આવ્યા હતા. માયાનુશી ત્રીચીનોપહ્લી ૩૨ માઈલ છે પણ તે રસ્તો વસ્તીવાળો છે. તેટલા રસ્તામાં ૧૮ નાના ગામો આવેલાં છે તેમના નામ—માનાથાનાઈ, કુલીતલાઈ, મુલીતલાઈ, થાનાઈરપહ્લી, રાજેન્દીરમ, પદ્મવરથાલા, કમાયન, પલાય કલકારાપલાયમ, ચીરુચુલમ પેરુકામન, નંગાવરમ, લીરુપ. થાયમ, કુલમાની જયપુરમ, અલ્લુર, મુત્તરા સનાલુર, કમ્બાસરા પદ્મ, અને ત્રીચીનોપહ્લી. ત્રીચીનોપહ્લીથી શ્રીરંગજી ત્રણ માઈલ છેટ છે.

તા. ૧૫-૨-૩૮

આજ રોજ સવારના શ્રીરંગજીના દર્શન કરવા ગયા હતા. શ્રીરંગજીનું દેવગ બહુજ વીશાળ તથા પુરાતન છે. લોકો કહે છે તે વીશ્વકર્માનું બનાવેલું છે છ દરવાજા પસાર કર્યા પછી મોટું મંદીર આવે છે અંત્રની નવાઈ એટલીજ છે કે હીંદુસ્તાનમા દરેક ઠેકાણે દેવળા પુર્વ મોઢે હોય છે જ્યારે આ મંદીર દક્ષીણ મોઢે છે અંત્ર ગોર લોકો કહે છે કે રાવાળને માયા પછી જ્યારે વીભીષણને લંકાની ગાદી સોંપી ત્યારે વીભીષણ શ્રી. રામચંદ્રજીની ભક્તી તથા દર્શન માંગ્યા ત્રીભીષણ રાક્ષસ હતો પણ તે રામનો પરમ ભક્ત હતો તેથી વીભીષણને દર્શન આપવા સાડું આ મંદીર દક્ષીણ મુખે વિશ્વકર્મા પાસે તૈયાર કરાવ્યું છે મંદીરમાં શ્રીરંગનાજી વીષણની શેષબાઈ અસલ મુર્તિ છે. પાસે વિષણની ભાગ

મુતી છે તથા પાસે શ્રીદેવી તથા ભુદેવી તેમની બે પટ્ટરા-
ણીની મુતીઓ છે. આ વીશાળ મંદીરની અંદર નાનામોટાં
ત્રીસ મંદીરો આવેલાં છે. સવારના મંગળાના દર્શન પહેલાં
હાથી સાથે કાવેરીથી જળ લઈ આવે છે. પછી હાથી તથા
ગાય મંદીર સન્મુખ ઉભા રહે છે ત્યાં તેમની પુજા
થાય છે પછી દર્શન પુરવ્વે છે તે મંદીરમાં સામેજ
ગરુડજીનું મોટું મંદીર છે. તેમાં ગરુડજીની મોટી મુતી
વિષ્ણુ સન્મુખ હાથ જોડી બેસેલી છે આજી બાજી શ્રી રામ-
ચંદ્રજી સુદર્શન ચક્ર-દીવાનજી તથા બીજા નાનાં મોટાં ઘણાં
મંદીરો છે આ મંદીરને ફરતાં ચારે બાજી કુલ ૨૪
દરવાજા છે. ગામમાં બીજી સુભગેશ્વર મહાદેવનું પણ મંદીર
છે તથા ઉત્તર કાવેરી અને દક્ષીણ કાવેરી બન્ને તરફ સ્નાન
થાય છે. દક્ષીણની યાત્રામાં શ્રીરંગજી મોટું ધામ ગણાય છે.
ત્યાં ત્રણ દીવસ રોકાયા હતા. એક દીવસ ત્રીચીનાપટ્ટી
ગયા હતા. ત્રીચીનાપટ્ટી મોટું શહેર છે ત્યાં ડુંગર ઉપર
ગણેશજીનું મોટું મંદીર તથા બીજી શંકરનું મંદીર છે.
જે માતૃ ભુતેશ્વરના નામે આજખાય છે ત્યાં ડુંગર ઉપર
લગભગ-૨૫૦-થી ૩૦૦ પગથીયાં ચડવા પડે છે. ત્યાં ઉપર
ચડ્યા નહોતા પણ બંને મંદીરો સાડ પુનંપા મોકલાવી
આપ્યો હતો. તથા બધી બજારોમાં ફર્યા હતા તથા ત્રીંગર
ગાઈનમાં ભાઈ નારણદાસની ચીઠી મુજબ તેના આઠતીયા
શેઠ ગુલામદસ્ત ગીરખાન એન્ડ સન્સની દુકાને તેમને
મળવા ગયા હતા. ત્યાંથી બીજી બજારોમાં ફરીને સાંજના
પાછા ઘેર આવ્યા હતા. બીજે દીવસે સાંજના દક્ષીણ

કાવેરી તરફ ફરવા ગયા હતા. અને પગે ચાલીને મંદીરને ફરતી પ્રદક્ષીણા કરી હતી મંદીરમાં ચંદ્ર પુષ્પકરણી નામે કુંડ છે. તથા વૈકુંઠનાથ મહાદેવનું મંદીર છે જે બાબુ તે મંદીર આવેલું છે તે દરવાજો પણ વૈકુંઠ દરવાજા નામથી ઓળખાય છે. અને ત્યાં આગળ દર વરસે પોશ શુદ્ધ ૧૧નો મોટા મેળો ભરાય છે. આ અગીયારસને વૈકુંઠ અગીયારસ પણ કહે છે અત્રેથી તા. ૧૮-૨-૩૮ને શુક્રવારના રોજ સવારના વહેલાં મદુરા તરફ જવા રવાના થયા હતા.—

તા. ૧૮-૨-૩૮ શુક્રવાર

શ્રીરંગમથી મદુરા મામલ દપ

સવારના છ વાગ્યે શ્રી રંગમથી રવાના થઈને અંપારના ૧૧ા વાગ્યાના સુમારે મદુરા આવ્યા હતા. ત્યાં શેઠ મગનીરામની ધર્મશાળા કે જે મારવાડીની ધર્મશાળા તરીકે ઓળખાય છે, તેમાં ઉતારો કર્યો હતો. સાંજના ચાર વાગ્યે મદુરામાં મંદીરમાં દર્શન કરવા ગયા હતા. મદુરામાં મીનાક્ષી દેવીનું મોટું વીશાળ મંદીર છે. તથા તેની બાબુમાં શંકરેશ્વર મહાદેવનું પણ મોટું મંદીર આવેલું છે. બાબુબાબુ બીજા નાના મંદીરો છે. મંદીરમાં મીનાક્ષી દેવીની ભવ્ય મુર્તિ છે. ત્યાં દર્શન તથા પુજા કરી હતી મંદીરની બાબુમાં મોટા કુંડ આવેલા છે મંદીરમાં દર્શન કર્યા પછી ત્યાંના રાજાનો મહેલ જોવા ગયા હતા. હાલ ત્યાં કોઈ રાજા નથી. પણ ત્યાં

મહુરાની કોર્ટ બેસે છે. મહેલ મોટા વીશાળ તથા પુરાતની છે બાબુમાંજ રાણીઓનો મહેલ છે. ત્યાંથી બહાર ન આવતાં મીનાક્ષી દેવીના મંદીરમાં રાણીઓથી દર્શન કરવા જઈ શકાય છે. મહુરામાં અત્યારે મદ્રાસ ઇલાકાની હકુમત ચાલે છે. મહેલ જોયા પછી ગામની બહાર મીનાક્ષી દેવીનો એક મોટા કુંડ છે તથા કુંડની વચમાં બંગલો છે ત્યાં ઉત્સવને દીવસે દેવીની પાલખી નીકળે છે તથા તે ભાગ-મુતીને ત્યાં બંગલામાં પધરાવે છે. તે જોયા પછી ત્યાં કુંડમાં હોડી રાખે છે તે હોડીમાં બેગ્રી કુંડમાં ફરવા ગયા હતા. ફરીને આવ્યા બાદ રાત્રે ઉતારે પાછા આવ્યા હતા.

તા. ૧૯-૨-૩૮ શનીવાર મહુરા

બીજે દીવસે સવારના ચોટા મોબાઈલ કું. ના મેને જરને મળવા ગયા હતા અને તેની પાંચેથી રસ્તાની મળીતી મેળવી હતી. મહુરામાં ચોટામોબાઈલ એસાસીએશનના એજન્ટ મી. ટી. એસ. રાજન છે શ્રીરંગજીથી મહુરા જતાં રસ્તામાં ત્રીચીનોપલી કુલાતુર સ્ટેશન વીરાલી મલાઈ મુથુર કોવીલપટ્ટી થોવરમકુરીચી પાલરની નદી કોટમપટ્ટી, તુંબાપટ્ટી ચેકુર અને મહુરા, એટલા ગામો આવે છે.

તા. ૧૯-૨-૩૮

શનીવાર મહુરાથી રામનાદ ૭૪ માઈલ.

બપોરના જમીને બાર વાગ્યે રામનાદ જવા નીકળ્યા હતા. મહુરાથી રામનાદ સ્ટેશન ૭૪ માઈલ દુર થાય

છે. રસ્તામાં નીચે મુજબ ગામ આવે છે. સીલાલ મનતી રૂપવત્તમ, તીરપચટ્ટી, મુતનેનહલ, માના મહુરા, પારથી બનુર, પરમગુડી, પાન્ડીકનોલ સાતીરકુડી, અને રામનાદ, એટલાં ગામ આવે છે. મોટર રસ્તો રામનાદ સુધીજ છે. પછી રામેશ્વર તથા ધનુપકોટી ટ્રેનમાં જવાય છે રામનાદ સાંજના સાડાત્રણના સુમારે પહોંચ્યા હતા. રામેશ્વરના ગોર ગંગારામનો માણસ શંકર મહુરામાં મળ્યો હતો રામનાદ સ્ટેશનના વેટીંગ રૂમમાં ઉતારો કર્યો હતો તથા આપણી પીધાં હતાં. સાંજના છ વાગ્યાની ગાડીમાં અમે રામેશ્વર રવાના થયા હતા મેતાણુને તથા ડાહવરને મોટર ટ્રેનમાં ચડાવવા આરૂ પાછળ રોક્યા હતા. રામનાદથી મોટર માટે સ્ટેશન માસ્તર પાસે વેગન મંગાવવાનો મહુરા તાર કરાવ્યો હતો મોટર રવાના કર્યા પછી. રવીવારે બપોરના દોઢ વાગ્યાની ટ્રેનમાં મેતાણુ તથા ડાહવર રામેશ્વર આવ્યા હતા.

તા. ૨૦-૨-૩૮

રવીવાર રામનાદ સ્ટેશન.

રામેશ્વર—સાંજના ચાર વાગ્યે મંદીરમાં દર્શન કરવા ગોરના માણસ આથ્રે ગયા હતા. તે દાહમે દર્શન થયાં. નંદાતાં તેથી સમુદ્ર કીનારે ફરવા ગયા હતા.

રામેશ્વર

રામેશ્વર મહાદેવનું મંદીર પુર્વ દરવાજાથી થોડે છેટે જતાંજ સમુદ્રકીનારે આવે છે. ત્યાં ગરીબ બાવાઓને દાળીયા ખવરાવ્યા હતા. તે પછી મંદીરમાં ગયા હતા. રામેશ્વરનું

મંદીર દક્ષીણ તરફના સર્વે મંદીરો કરતાં ઘણુંજ મોટું અને વીશાળ છે. તે જોતાંજ આપણને લાગે છે કે આ કોઈ મનુષ્યે બનેલું નથી. તે ખાસ વિશ્વકર્માના હાથેજ રામાવતારમાં તૈયાર થયેલું છે રામેશ્વર આખા હિંદુસ્તાનમાં બાર જ્યોતીર્લીંગ છે તેમાંનું દક્ષિણનું જ્યોતિર્લિંગ છે. મંદીરનો ઘેરાવો લગભગ બે માઈલમાં છે તથા તેમાં ૨૪ તીર્થ કુંડ છે. રામેશ્વરના મંદીરની બાજુમાં પાર્વતી માતાનું મંદીર આવેલું છે. દરરોજ સવારના પાંચ વાગ્યે મંદીરની એક ગાય રામેશ્વર સન્મુખ લાવવામાં આવે છે. ત્યાં તેને દોહવાય છે તથા તે દુધ તથા ગંગાજળથી મંદીરમાં મંગલા થયા પછી તુરંત દુધ તથા જલથી સ્નાન થાય છે. આ દરરોજનો નિયમ છે. મંદીરમાં બીજા અસંખ્ય મંદીરો છે. મંદીરની બીજી બાજુમાં ગંગાજીનું મંદીર આવેલું છે. તે સીવાય ગણપતી કાતીક સ્વામી પાંચપાંડવ તથા રામ લક્ષ્મણ તથા સીતાજી ગરુડજી વીર્ભીષણ તથા એક બાજુ કુંડ તરફ સહસ્ર (એકહજાર) શીવલીંગો છે. કાલીકા માતાનું મંદીર છે તથા બીજા અસંખ્ય મંદીરો છે. રામેશ્વરના મંદીરના સામે જે મોટો નદી છે તેવા આખા હિંદુસ્તાનમાં બીજે કયાંય નહીં હોય. અને દર્શન કરતાં જાણે સાચોજ નદી સામે આવીને કેમ બેઠો હોય. રામાવતારમાં જ્યારે રાવણ સીતાજીનું હરણ કરી ગયો હતો ત્યારે શ્રી. રામચંદ્રજી સીતાજીને શોધતાં શોધતાં કીસ્કંધા નગરીમાં આવેલા છે ત્યાં તેને વાનરોના રાજા સુગ્રીવનો મેલાપ થયો સુગ્રીવને તેના ભાઈ વાલી સાથે અણબનાવ હોતાં શ્રીરામે સુગ્રીવનો પક્ષ લઈ વાલીને

માર્યો તથા સુગ્રીવને ગાદીએ બેસાર્યો ત્યાંથી હનુમાનજી તથા બીજા વાનરોને ચારે દીશામાં શોધ કરવા મોકલ્યા. ત્રણે દીશામાંથી વાનરો પાછા આવ્યા અને દક્ષીણ દીશામાં હનુમાનજી (વાયુ પુત્ર) ગયેલ તે શોધ કરતાં કરતાં સમુદ્રની વચમાં લંકા નામે (હાલનું સીલોન) રાવણ સીતાજીને હરી ગયો હતો એવા ખબર સાંભળ્યા હનુમાનજી સમુદ્ર કીનારે આવી વીચાર કરવા લાગ્યા કે હવે લંકા પહોંચવું શી રીતે પછી શ્રી રામચંદ્રજીની સ્તુતી કરી તથા પાતાના પીતા વાયુનું ધ્યાનધરી સમુદ્ર કીનારેથી સમુદ્ર ઉલંઘન કરવા છલંગ મારે છે વાયુ પુત્ર સીવાય બીજા કોઈ વાનરની તાકાદ નહોતી કે જે આ કામ કરી શકે. લંકામાં આવ્યા પછી ગુપ્ત વેશે હનુમાનજી સીતાજીની શોધ કરે છે.

શોધ કરતાં કરતાં રાવણના અશોક વનમાં રાક્ષસોના સખત ચોટ્ટી પહેરા નીચે સીતાજીને બુએ છે અને જ્યારે રાક્ષસાણીઓ આડી અવળી થાય છે ત્યારે ઝાડ ઉપરથી શ્રી રામચંદ્રજીની મુદ્રીકા (વીંટી) નીચે નાખે છે. શ્રીરામની વીંટી નજરે પડતાંજ સીતાજી ચમકે છે તથા ઉપર નજર કરે છે ત્યાં એક વાનરને બુએ છે. હનુમાનજી સીતાજીને પ્રણામ કરી બધી વાત કહે છે તથા હું શ્રીરામનો ભક્ત તથા સેવક છું અને શ્રીરામ થોડા વખતમાં લંકા ઉપર ચડાઈ કરશે એમ ધીરજ આપે છે આ બધી વાર્તા ઇતિહાસ પ્રચલીત છે તથા રામાયણના ગ્રંથમાં આવે છે એટલે તેનું વીવેચન કરવાની જરૂર નથી.

આપણે હવે શ્રી. રામેશ્વરની જ્યોતીર્લીંગની મુળ સ્થાપનાની વાત ઉપર આવીએ. શ્રી રામચંદ્રજી જ્યારે વાનરોનું સૈન્ય લઈ દક્ષીણ દીનારે સમુદ્ર ઉપર આવ્યા ત્યારે શ્રીશંકરની સ્તુતી કરી હનુમાનજીને શ્રી. કાશીવીશ્વેશ્વરની સ્કંધીકની મુર્તિ લાવવા આજ્ઞા કરી હનુમાનજી એકને બદલે બે જ્યોતીર્લીંગ લઈ આવ્યા એટલે શ્રીરામચંદ્રજી પોતાના શ્રી. હસ્તેજ ત્યાં શંકરની જ્યોતીર્લીંગનું સ્થાપન કરે છે. તથા વિશ્વકર્માને મંદીર તૈયાર કરવાનું કહેતાં તે મંદીર તૈયાર થાય છે. જે હાલ દક્ષીણની યાત્રાનું મોટામાં મોટું ધામ ગણાય છે મંદિરમાં શ્રી. રામેશ્વરની સ્થાપિત અચલ મુર્તિ છે. મંદીર બહાર બીજા મંદીરમાં શ્રી રામેશ્વરજીની તથા ગંગાજીની ભોગમુર્તિ છે, બીજી પાર્વતીજીની પણ ભોગમુર્તિ છે પાર્વતીજીના મંદીરની બાબુમાંજ શ્રીરામેશ્વરજીનું શય્યા મંદીર છે ત્યાં પ્રથમ શ્રી. રામેશ્વરજીને (ભોગમુર્તિન) જગાડ્યા પછી પુંબરી શ્રીને મોટા મંદીરમાં પધરાવે છે જ્યાં દુધ તથા ગંગાજલથી તથા જલથી સ્નાન વહેલાં શ્રી. રામેશ્વરને સ્નાન થાય છે જે બાબત પહેલાં ઉપર જણાવી છે. રાત્રે પાલખીનાં દર્શન કર્યા પછી ગૌર ગંગારામને ઘેર એટલે ઉતારે આવી સુઈ રહ્યા હતા. શીવરાત્રીનો દાઢમ દોવાથી શ્રી રામેશ્વરની દશ દીવસ સુધી જુદે જુદે દેકાણેથી અને જુદા જુદા વાહનો ઉપર પાલખી નીકળે છે જે આગળ ઉપર જણાવીશું.

તા. ૨૧-૨-૩૮ સોમવાર

આજે સવારનાં વહેલા ઉઠી દર્શન કરી આવ્યા પછી

રસોઇ તયાર થયા પછી જમીને બપોરના એક એકો કરી રામેશ્વરથી એક માઇલ છેટે ડુંગર ઉપર શ્રીરામ ઝરૂખે છે. ત્યાં દર્શન કરવા ગયા હતા. રામ ઝરૂખે જતાં અર્ધા માઇલ ઉપર શ્રી. હનુમાનજીનું મંદીર આવે છે. તથા બાબુમાંજ હનુમાન કુંડ છે. તેમાંથી ચણામૃત લીધું હતું. તથા શ્રી. હનુમાનજીના દર્શન કર્યા હતા તે પછી આગળ જતાં બીજા વાનરોનાં નલકુંડ સુર્યવકુંડ નીલકુંડ વગેરે કુંડો આવે છે જે બધાનાં ગાડીમાંથી દર્શન કીધાં હતાં. તે પછી લગભગ પાંચ સાડા પાંચના સુમારે શ્રીરામ ઝરૂખે પહોંચ્યા હતા.

રામ ઝરૂખાનું મંદીર પણ પુરાતની તથા બહુજ રમણીય છે. ત્યાં શ્રી. રામ લક્ષ્મણ તથા સીતાજીની મુર્તિઓ છે. તથા બાબુમાં માતાજીનું મંદીર છે. ત્યાં દર્શન કર્યા પછી ઉપર અગાસીમાં ગયા હતા તે જગ્યા બહુજ રમણીય તથા ઉંચી છે ત્યાંથી ચારે તરફ સમુદ્ર જણાય છે અને ચાર સમુદ્રની વચ્ચેમાં બેટમાં ઉભા હોઈએ એવો દેખાવ લાગે છે સામે ધનુષ કોડીનું તીર્થ દેખાય છે. તે ઝરૂખા ઉપર બેઠા પછી નીચેનો શ્રી. રામચંદ્રજીનો હુહો યાદ આવે છે

દોહરો

રામ ઝરૂખે બેઠકે. સખકા મુજરા લેત

જેમ્ની જીનકી ચાકરી વૈસા ઉનકું દેત

રામ ઝરૂખેથી પાછા ફરતાં બીજે રસ્તે જવાય છે તે રસ્તા ઉપરથી જતાં પાંચ પાંડવોના કુંડ આવે છે સાથી

પ્રથમ કુંડ ધર્મકુંડ ભીમકુંડ અર્જુનકુંડ નિકુલકુંડ અને
સહદેવકુંડ તે બધાના ગાડીમાં બેઠે બેઠે દર્શન કર્યા હતા
પગે ચાલીને જતાં રામ ઝરૂબે જવું સવડ પડે છે તથા
બ્રાહ્મણો ઘણે ભાગે પગે ચાલીનેજ જાય છે સાંજના રામ
ઝરૂબેથી પાછાં આવીને રાત્રે પાલખીનાં દર્શ કર્યા પછી સુષ્ઠ
ગયા હતાં બીજે દીવસે ધનુષકોટી જવાનું હોવાથી રાત્રે
ભાતુ તૈયાર કરી લીધું હતું.

તા. ૨૨-૨-૩૮

ભોમવાર મુકામ રામેશ્વર

આજે સવારનાં વહેલા સાડા ત્રણ વાગે ઉઠી સવારનાં
સાડાચારની ગાડીમાં ધનુષકોટી સ્નાન કરવા ગોરના માણસ
શંકરને સાથે લઈને ગયા હતા. રામેશ્વરથી ધનુષકોટી જતાં
પમ્બાન જંકસન આવે છે. ત્યાં ગાડી બદલવી પડે છે સવા-
રના સાડા સાતના સુમારે ધનુષકોટી સ્ટેશને ઉતર્યા હતા.
સ્ટેશનથી દરીયાના તીર્થ ઉપર જવાનો રસ્તો રેતીવાળો છે
અને એક માઈલ દુર છે તેથી બેલગાડી આવવા જવાની રૂ.
૨૫ અઢીમાં ભાડે કરી હતી. ત્યાં લગભગ આઠેક વાગ્યાના
સુમારે ગયા હતા. અને બ્રાહ્મણ પાસે પુજા કરાવી તીર્થ
સ્નાન કર્યું હતું. ત્યાં પુર્વ તથા પશ્ચીમ હિંદુસ્તાનના બંને
તરફના દરીયાનું સંગમ છે. અને ત્યાંના સ્નાનનુંજ મહાત્મ્ય
છે. દરેક યાત્રાળુઓ જે રામેશ્વર જાય છે તે ત્યાં સ્નાન
કરવા જાય છે ત્યાં પાસેજ એક મહાદેવનું મંદીર છે બીજું
કાંઈ ત્યાં જોવા જેવું નથી. લગભગ દસ વાગ્યાના સુમારે

સ્નાન કરી પાછા સ્ટેશને આવ્યા. અને સાથે ભાતું લીધું હતું તે જમ્યા હતા. બપોરના એક વાગ્યાના સુમારે ઘેર પાછા આવ્યા હતા. સાંજના મંદીરે દર્શન કીધાં હતાં તથા રાત્રે પાલખીના દર્શન કીધાં હતાં.

તા. ૨૩-૨-૩૮

બુધવાર રામેશ્વર

આજે બીજે ક્યાંઈ જવાનું હતું નહીં પણ શીવરાત્રી સુધી રોકવાનું હતું જેથી સવારના છ વાગે મંગલના દર્શન કીધાં હતાં. તથા રાત્રે પાલખીના દર્શન કીધાં હતાં.

તા. ૨૪-૨-૩૮ ગુરુવાર

રામેશ્વર તા. ૨૫-૨૬ તથા તા. ૨૭ ફેબ્રુઆરી શુક્ર શની, રવી.

આ ચાર દીવસો રામેશ્વરમાંજ રહ્યા હતા. તેમાં કાંઈ ખાસ જાણવા જેવું હતું નહીં. તા. ૨૬ મીના રોજ રામેશ્વરના મંદીરમાં ચોવીસ તીર્થના કુવાઓ છે તેના નામ નીચે મુજબ છે. સાથી પહેલું મંદીરમાં દાખલ થતાં થોડે દુર ગયા પછી માધવકુંડ આવે છે તેમાંથી જલ લાવી બહાર સ્નાન કરાય છે. દરેક યાત્રાળુઓ તે એક તીર્થમાં ઘણે ભાગે સ્નાન કરે છે અને બીજા તીર્થોમાં આચમન કરે છે ઘણાંક ભાવીકો દરેકે દરેક ચોવીસે તીર્થોમાં સ્નાન કરે છે અગ્ની તીર્થ છે તે સમુદ્ર સ્નાનનું છે,

તીર્થના નામ

૧. માધવ તીર્થ ૨ નલતીર્થ ૩ નીલ તીર્થ ૪ ગવયતીર્થ ૫ ગવાક્ષ તીર્થ ૬ ગંધમાધન તીર્થ ૭ બ્રહ્મહત્યા વીમોચન તીર્થ ૮ અગ્નીતીર્થ ૯ અગસ્ત્યતીર્થ ૧૦ ગાયત્રીતીર્થ ૧૧ સાવીત્રીતીર્થ ૧૨ સરસ્વતીતીર્થ ૧૩ મહાલક્ષ્મીતીર્થ ૧૪ સુર્ય-તીર્થ ૧૫ ચંદ્રતીર્થ ૧૬ ચક્રતીર્થ ૧૭ શંખતીર્થ ૧૮ ગંગા-તીર્થ ૧૯ જમનાતીર્થ ૨૦ ગયાતીર્થ ૨૧ શીવતીર્થ ૨૨ સાદ્યામૃતતીર્થ ૨૩ સર્વતીર્થ ૨૪. કોટી તીર્થ.

દરેક યાત્રાળુઓ ૨૩ તેવીસ તીર્થોમાં સ્નાન કરે છે અને છેલ્લે દીવસ જે દીવસે રામેશ્વરથી રવાના થવું હોય તે દીવસે ચોવીસમાં કોટીતીર્થમાં સ્નાન કરે છે અને વીદાય થાય છે.

પાલખી

શીવરાત્રી ઉપર ત્યાં મોટા મેળો ભરાય છે અને આસપાસનાં ગાંમડામાંથી તથા ઘણે દુરથી પણ ભાવીક યાત્રાળુઓ શીવરાત્રી ઉપર ખાસ આવે છે અને શ્રી રામેશ્વરને ગંગોદકથી સ્નાન કરાવે છે. ગંગોદક શંકરને પુજારીઓ ચડાવે છે કેટલાકની પાસે ગંગોદક હોય નહીં તે મંદીરમાંથી ખરીદ કરે છે. તથા બીજાઓ કેટલાક ખાસ ગંગાજીથી ગંગોદકની ગાગરો પેક શીલબંધ લાવે છે અને શ્રી રામેશ્વરને સ્નાન કરાવે છે. ગંગોદક ચડાવવાની ત્યાંથી ચીઠી કઢાવવી પડે છે ગંગોદકની ચીઠીના ૩ ૨, લેવામાં આવે છે. તથા દુધેથી સ્નાન કરાવે છે તેનાં ૩ ૧) =

એક રૂપીયેને બે આના ચીઠીના આપવા પડે છે. શીવરાત્રીના નવ દિવસ અગાઉથી દરરોજ શ્રી. રામેશ્વરની દીવસમાં બે વખત સવારના તથા સાંજના પાલખી નીકળે છે અને જુદા જુદા વાહનો ઉપર નીકળે છે એક પાલખીમાં શ્રી રામેશ્વરજીની ભોગ મુર્તિ તથા બાજુમાં ગંગાજીની મુર્તિ છે તથા બીજી પાલખીમાં શ્રી પાર્વતીજીની ભોગ મુર્તિ નીકળે છે. તે મંદીરને પ્રદક્ષીણા કરી પાછા ફરે છે રાતની પાલખી લગભગ દા. શ્રી ૧૦ ના સુમારે નીકળે છે અને ધામધુમથી પાછી મંદીરમાં આવતા રાતના એકથી બે વાગે છે. આ બે મોટી પાલખીઓની આગળ શ્રી. ગણપતીની પાલખી ઉંદરના વાહન ઉપર નીકળે છે અને તેની બાજુમાં કાર્તિકસ્વામીની પાલખી ચાંદીના મોરના વાહન ઉપર નીકળે છે તેની પાછળ નંદાકેશ્વરની પાલખી હોય છે તેની પાછળ શ્રી. રામેશ્વર તથા શ્રી પાર્વતીજીની પાલખીઓ હોય છે સવારીની આગળ દરરોજ ધામધુમથી દારૂખાતું કુંટ છે. તેવા ત્યાંનો કાર્યક્રમ છે જુદે જુદે દીવસે જુદા જુદા સોનાના વાહન ઉપર બે પાલખીઓ નીકળે છે. તે નીચે મુજબ છે. આ વર્ષ નીચે મુજબ તારીખો લખેલી છે તેજ મુજબ દર વરસે નીકળે છે કુલ તારીખોમાં ફરક પડે છે.

તા. ૨૦-૨-૩૮ રવીવાર

બપોરની પાલખી ધ્વજનરોહણ રાત્ર શ્રી રામેશ્વરનું સોનાના નંદાકેશ્વર વાહન શ્રી પાર્વતીજીનું સોનાનો હંસ વાહન.

તા. ૨૧-૨-૩૮ સોમ

અપોરની સાદી પાલખી ચાંદી સોનાનો રથ રાત્રે શ્રી રામેશ્વરનું સુવર્ણ
કલ્પવૃક્ષ વાહન શ્રી પાર્વતીજીનું સુવર્ણ કામધેનું વાહન

તા. ૨૨-૨-૩૮ મંગળ

અપોરની સાદી પાલખી ચાંદીની રાત્રે શ્રી રામેશ્વરનું ભુત વાહન
શ્રી પાર્વતીજીનું ચાંદીનો પોપટ વાહન

તા. ૨૩-૨-૩૮ બુધ

,, ,, રાત્રે શ્રી રામેશ્વરનું કૈલાસ રાવણ વાહન
શ્રી પાર્વતીજીનું સીંહ વાહન

તા. ૨૪-૨-૩૮ શુક્ર

,, ,, રાત્રે શ્રી રામેશ્વરનું સુવર્ણ હાથી વાહન
શ્રી પાર્વતીજીનું સુવર્ણ હાથી વાહન

તા. ૨૫-૨-૩૮ શુક્ર

,, ,, રાત્રે શ્રી રામેશ્વરનું સુવર્ણ નંદી વાહન
શ્રી પાર્વતીજીનું સુવર્ણ નંદી વાહન

તા. ૨૬-૨-૩૮ સની

અપોરની સોનાની પાલખી એક લાખ સાઠ હજાર રૂપીયાની કાંમતની છે.
રાત્રે શ્રી રામેશ્વરનું ઈંદ્રવીમાન વાહન શ્રી પાર્વતીજીનું ઈંદ્રવીમાન વાહન

તા. ૨૭-૨-૩૮ રવી

અપોરની સાદી પાલખી ચાંદી રાત્રે શ્રી રામેશ્વરનું સુવર્ણ ઘોડા વાહન
શ્રી પાર્વતીજીનું સુવર્ણ ઘોડા વાહન

શીવરાત્રી તા. ૨૮-૨-૩૮ સોમ

સવારના નવ વાગ્યે સાદો રથ રાત્રે રામેશ્વરનું ચાંદીનો વીજળીની
રેશનીવાળો રથ વહાન કે જેમાં એક બાજુ ગંગાજી તથા બીજી
બાજુ પાર્વતીજી બીરાજે છે.

તા. ૧-૩-૩૮ ભોમવાર

છેલ્લે દીવસે શીવરાત્રીને બીજે દીવસે સવારના પાલખી તથા રાત્રે સુવર્ણનંદી વાહન નીકળે છે.

આ રીતે દર વર્ષે શીવરાત્રી ઉપર 'ત્યાં મોટા મેળો ભરાય છે અને શ્રી રામેશ્વરને સવારથી તે મોટી રાત સુધી આખો દીવસ ગંગોદક સ્નાન ચાલુ રહે છે. અને રાત્રે મંદીરમાં યાત્રાળુ તરફથી બ્રાહ્મણો રૂદ્રીઓ કરાવે છે. તે દીવસ બહુજ ધામધુમ થાય છે.

તા. ૧-૩-૩૮

ભોમવાર રામેશ્વરથી રામનાદ મહુરા ૭૪ માઈલ

શીવરાત્રીને બીજે દીવસે એટલે મંગળવારે બપોરના બ્રહ્મ મોજન કરાવી દક્ષીણા આપી ગોરને ત્યાંથી વીદાય લઈને બે વાગ્યાની ગાડીમાં શ્રી. રામનાદ સ્ટેશન તરફ જવા નીકળ્યા હતા મોટરને આગલે દીવસે રામનાદ સ્ટેશને રવાના કરી દીધી હતી. સાંજના સાડા ત્રણ વાગ્યાના સુમારે રામનાદ સ્ટેશને ઉતર્યા હતા અને ત્યાં વધારે વખત ખોટી ન થતાં તુરતજ મોટરમાં રવાના થયા હતા. તે રાત્રીના લગભગ સાડાસાતના સુમારે મહુરા શેઠ બંસીલાલ અખીરચંદ કલકતાવાલાની ધર્મશાળામાં રાત રોકાણા હતા મહુરાથી રામનાદ સુમારે ૭૫ માઈલ થાય છે આજે ૭૫ માઈલની મુસાફરી કરી હતી. રસ્તામાં પાર્થ બનુર માંથી પેટરોલ ચાલન બે લીધું હતું આજે સવારના

જમ્યા પછી ૧૧ વાગ્યે મદ્રાસ તરફ જવા રવાના થયા હતા. મદુરામાંથી રવાના થતી વખતે સાત ગ્યાલન પેટરોલ લીધું હતું અને ત્યાંથી આગળ વધ્યા હતા. તે સાંજના સાડા ત્રણના સુમારે લગભગ ૮૨ માઈની મુસાફરી કરી ત્રીચીનાપલ્લી સુધી આવ્યા હતા.

તા. ૨-૩-૩૯

બુધવાર મદુરાથી ત્રીચીનાપલ્લી થઈને વીલુપુરમ ૧૮૦ માઈલ ત્રીચીનાપલ્લીથી છ ગ્યાલન પેટરોલ લીધું હતું અને આગળ વધ્યા હતા. અને સુર્યાસ્ત વખતે લગભગ ૯૮ માઈલની મુસાફરી કરી વીલુપુરમ સુધી પહોંચ્યા હતા. આજ બુધવારે મદુરાથી રવાના થઈને વીલુપુરમ સુધી લગભગ ૧૮૦ માઈલની મુસાફરી કરી હતી. ત્રીચીનાપલ્લીથી વીલુપુરમ સુધી ઘણાં નાનાં મોટાં ગામો મોટર રસ્તે આવે છે તેના નામ નીચે મુજબ ત્રીચીનાપલ્લી કાંવેરીનો પુલ શ્રીરંગમનો રસ્તો કાલોદલ નીરપતુરનો રસ્તો ત્રીરગુનુર પગલુર નારાયણ મંગલનો રસ્તો વીજ્ય ગોપાલપુરમ તોડામંગલમ પેરામ્બલુરનો રસ્તો વલીકપુરમ દેવપુર તોલુદુર વેલાર નદીનો પુલ પાચીગરનો રસ્તો સેલ્લાપુરમ વેપુર સાલેમનો રસ્તો વૃદ્ધા ચલમનો રસ્તો સેખપાઠરમનો રસ્તો કલ્લાકુરચીનો રસ્તો ઇલાવમ્બુરનો રસ્તો ઉલુન્દુપેટ પુદુરનો રસ્તો એરનડલનો રસ્તો તીરુકામાલુરનો રસ્તો તીરુચેલાયમનો રસ્તો અને પછી વીલુપુરમ આવે છે. ત્યાં રસ્તાથી થોડે દુર પી. ડબલ્યુ. ડી. પબ્લીક.

વર્કસ. ડીપાર્ટમેન્ટના કલેક્ટરનો બંગલો આવે છે. વીલુપુરમમાં મુસાફરી બંગલામાં રાત રોકાયા હતા અને ચાહ પાણી પીધાં હતાં.

તા. ૩-૩-૩૮

ગુરુવાર પક્ષીતીર્થ વીલુપુરમથી ચીંગલપટ તથા પક્ષીતીર્થ.

આજે સવારનાં વહેલાં ઉઠી લગભગ સાડા પાંચના સુમારે ચીંગલપટ તથા પક્ષીતીર્થ જવા રવાના થયા હતા. તે લગભગ સાડા આઠના સુમારે ચીંગલપટ પહોંચ્યા હતા.

ચીંગલપટ મોટું શહેર છે. ત્યાં રેલ્વે સ્ટેશન છે ચીંગલપટમાં મુસાફરી બંગલો છે. ત્યાંથી પક્ષીતીર્થ લગભગ નવ માઈલ થાય છે બંગલામાંથી ભામીયો સાથે લઈને પક્ષીતીર્થ જવા નીકળ્યા હતા વીલુપુરમથી ચીંગલપટ સુધી નીચેના ગામે આવે છે.

ટીન્ડીવેનમ ઓંગુર આચારપટ્ટકમ વેપુરનો રસ્તો વોન્ડી-વેશનો રસ્તો મદુરાન્તકમ કર્ન્ગુલી પાલારનદી ચીંગલપટ ચીંગલપટથી પક્ષીતીર્થ જવાય છે. પક્ષીતીર્થને અંગ્રેજીમાં Seven Pagodas સાત પાગોડા કહે છે. ત્યાં સવારના નવ વાગે પહોંચ્યા હતા અને ધર્મશાળામાં રસાઈ કરી જમ્યા હતા અને સાડાદશ વાગે ડુંગર ઉપર જતાં લગભગ પાંચસો પગથીયાં ઉંચે ચઢવા પડે છે અને પાંચસો ઉતરવાં પડે છે. ઉપર જવાનો દર માણસ દીઠ અંકેક પૈસો લેય છે. ત્યાં જે માણસ ઉપર ચઢી ન શકે તેને વાસ્તે ડાલીઓ

મળે છે ડાહીનો દર રૂ. ૧ થી ૧૫ પડે છે અને ચાર આના ટેકસના ઉપર જવાના લેય છે બરાબર સાડા અગીયારથી બાર વાગ્યાના સુમારે ત્યાંનો પુજારી પક્ષીને માટે ભોગ લઈને આવે છે. પુજા કર્યા પછી રાહ જોય છે તેટલામાં બે પક્ષીઓ સમડીના ઘાટના સફેદ રંગના તથા ચાંચ સમડી કરતાં લાંબી એવાં આકાશમાંથી ઉડતાં આવે છે અને પુજારીએ થાળીમાં જે ગોળની ખીર તથા ઘીની વાટકી રાખી હોય છે તે થાળીમાંથી ખાઈને પાછાં થોડીવાર બેસીને ઉડી જાય છે. આ બંને પક્ષીઓ નીચમીત દરરોજ ત્યાં આવે છે ને ખાઈ જાય છે. અ. પક્ષીતીર્થનું મહાત્મય છે દક્ષીણની જાત્રા કરવા નીકળેલા યાત્રુઓ ત્યાં અવશ્ય જાય છે ડુંગર ઉપર ઠેઠ ઉંચે મહાદેવનું દેવળ છે તે સ્થાન પણ દર્શન કરવા જેવું છે. બાબુમાં એક બે નાના મંદીરો છે બાર વાગ્યે પક્ષીઓ ઉડી ગયા પછી બધા લોકો નીચે ઉતરવા માંડ્યા હતા અને લગભગ સાડા બારના સુમારે નીચે આવ્યા હતા. પક્ષી તીર્થમાં નીચે ગામમાં શ્રી. કાલીકામાતાનું તથા મહાદેવજીનું એમ બે મંદીરો છે. ત્યાં ભીખારીઓ બહુ હોય છે. અમોએ ત્યાં ભીક્ષુક બાવાઓને થોળા લઈને આવ્યા હતા. લગભગ બે વાગ્યાના સુમારે ત્યાંથી મોટરમાં રવાના થયા હતા. ચીંગલપટથી મદ્રાસ ૪૦, ચાલીસ માઈલ થાય છે રસ્તામાં નીચેનાં નાનાં મોટાં ગામો આવે છે તે નીચે મુજબ છે.

તા. ૩-૩-૩૮ ગુરુવાર

પક્ષીતીર્થથી મદ્રાસ ૪૦ માઈલ

રેલ્વે ક્રોસીંગ મુકયા પછી કંજીવરમ તેજ શીવકાંચી તથા થોડે દુર વીળ્લુકાંચી છે ત્યાં શ્રી મહાપ્રભુજીની બેઠક છે તે પછી નાના નાનાં થોડા ગામો આવે છે શ્રી પેરુમળનુર હન્ડાલમ અને થુનામાલી તે પછી મુંબઈથી વીરાર તથા કલ્યાણ સુધી જેમ પરાંઓ છે તેવી રીતે મદ્રાસમાં પણ છે અને ત્યાંસુધી ઇલેક્ટ્રીક ટ્રેન હોડે છે તેમાંનાં કેટલાંકના નામ સેન્ટ થોમસ માઉન્ટ કરમ્બકમ વેલાચીર.

મદ્રાસ તા. ૩-૩-૩૮ ગુરુવાર

સાંજના ચારેક વાગ્યાના સુમારે મદ્રાસ પહોંચ્યા હતાં. અને ત્યાંથી ઓટોમોબાઇલ એસોસીએશનના એજન્ટ એડી-શન એન્ડ કું. માં જઈ ભોમીયો માંગ્યો હતો. તે ભોમીયાને સાથે લઈ મદ્રાસમાં શાહુકારપેઠમાં શા. બંસીલાલ અખીરચંદ ની ધર્મશાળા છે ત્યાં જોવા જતાં સગવડવાળી ન હોવાથી એકાંબરેશ્વર અગ્રહારમમાં શેઠ-ગોકુળદાસ — જમનાદાસનું વૈષ્ણવોને વાસ્તે બંધાવેલું ગોરધન નીવાસ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયની બે હવેલીઓ પાસેજ આવેલું છે તેમાં એક હવેલી મુંબઈની મોટી હવેલીવાળા શ્રી ગોકુલનાથ મહારાજની છે અને તે શ્રી. મદનમોહનજીની હવેલીને નામે ઓળખાય છે અને તેની બાજુમાં શ્રી વીઠલનાથજીની હવેલી છે. અને તે શ્રીનાથ દ્વારાવાળા શ્રી. ગોપેશ્વર લાલજીની હવેલી છે મદ્રાસમાં બીજા મંદીરો છે તેમાંના ઘણાંખરાં શ્રી મહાદેવજી તથા માતાઓનાં

છે આજે સાંજનાં મુકામ કર્યા પછી બીજે ક્યાંઈ ફરવા થયા નહોતા. ફક્ત ત્રણ તાર કર્યા હતા.

૧ મુંબઈ-ઘેર-રીપ્લાઈ તાર

૨ તળાબ વીઠલભાઈને બજાર આપવાનો તાર

૩ ભાવનગર સેનેટેરીયમના મેનેજર ઉપર તાર એમ ત્રણ તાર કર્યા હતા.

આ ત્રણે તારના જવાબ બીજે દીવસે મળી ગયા હતા.

મુકામ મદ્રાસ તા. ૪-૩-૩૮ શુક્રવાર

આજે શુક્રવારને દીવસે સવારે નાહી ઘોઘ પાડપુખ્ત કર્યા પછી બજારમાં ફરવા તથા બજાર જોવા નીકળ્યા હતા. તથા ખરીદી કરી શાહુકારપેઠ ચાઈના બજાર બ્રાડવે વગેરે ઠેકાણે જઈ તથા મોટી પોસ્ટ ઓફીસથી રજીસ્ટર કર્યું હતું તે પછી ઘેર આવ્યા હતાં બપોરના બજારમાં ફરવા તથા જોવા લાયક સ્થળો જોવા નીકળ્યાં હતા. એકામ્બરેશ્વર-અગ્રદારમ મુકયા પછી ચાઈના બજાર બ્રાડવે વગેરે રસ્તાઓ ફરી રાયપુરમ ગયા હતા. મદ્રાસ મોટું શહેર છે રસ્તે જતાં પાંદિલા કોલેજનું મોટું મકાન છે તે પછી લા. કોલેજ એટલે કાયદાઓ શીખવાની (વફીલ થવાની) કોલેજનું મકાન છે તે પછી મદ્રાસની હાઈકોર્ટ છે મદ્રાસમાં મોટી બેંક છે કે જેની હેડ ઓફીસો મુંબઈમાં છે. અને શાખાઓ મદ્રાસમાં છે. જેવી કે સેન્ટ્રલ બેંક-મદ્રાસ એગ્રીકલ્ચરલ બેંક-નેશનલ બેંક ત્રાવણકોર નેશનલ બેંક ઓફ કવીલોન (ટાલ્વાન) વગેરે

અને બીજી વીમા કંપનીઓની અહીં શાખાઓ છે જે અધી રાયપુરમ જતાં રસ્તામાં આવે છે રાયપુરમ ઉપર માલનાં મોટાં ગોદાઉનો છે રાયપુરમથી પાછા સીધા બીચના રેલ્વે ક્ષટકમાં થઈને ત્રીપ્લીકેન તરફ ગયા હતા. બીચ તે મદ્રાસનું હવા ખાવાનું ઠેકાણું છે સાંજના ઘણાં લોકો ત્યાં દરીયા કીનારે ફરવા આવે છે.

રેલ્વે ક્ષટક પાસેથી નાની બીચ શરૂ થાય છે અને આગળ છે તેને લોકો મોટી બીચ કહે છે ત્યાં જતાં ફ્રાઈ સેન્ટ જ્યોર્જ આવે છે ફ્રાઈ સેન્ટ જ્યોર્જ ઉપર બ્રીટીશ યુનીયન જેકનો વાવટો ઉડે છે અને ત્યાં તોપખાનું છે ત્યાંથી આગળ જતાં બાડીનો મોટો પુલ તથા માછલીનું સંગ્રહસ્થાન આવે છે આજે સંગ્રહસ્થાન જોવા ગયા નહોતા. માછલીના સંગ્રહસ્થાન જોવા જતાં સવારના ૧૦ થી સાંજના સાડા પાંચ સુધી દરેક માણસનો એક આનો ટીકીટ પડે છે અને સાડા પાંચ પછી ચાર આના ટીકીટ દ્યે છે. મદ્રાસનું માછલીનું સંગ્રહ સ્થાન જોવા જેવું છે તેમાં સુંદર રંગ બેરંગી જાત જાતની માછલીઓ છે સંગ્રહસ્થાન છોડ્યા પછી આગળ ત્રીપ્લીકેનમાં પાર્થ સારથીનું દેવળ છે. ત્યાં દર્શન કરવા ગયા હતા તે દીવસે તે મંદીરમાં પાંચ દીવસ ઉત્સવ થાય છે અને તેમાં મંદીર પાસે જે કુંડ છે તે કુંડમાં એક મોટું નાવ હોય છે અને ત્યાં તેમાં શ્રીની ભોગ મુર્તીને પધરાવે છે અને બીજા પુજારીઓ તથા દર્શન કરવા માણસો જાય છે તે બધાનું વજન ઝીલી શકે તેવડું નાવ હોય છે પાંચ

દીવસ સુધી સાંજના શ્રીની પાર્થ સારધીની મુતીને તળાવમાં ચારે બાજુમાં ઇલેક્ટ્રીક લાઇટની બહુ સુંદર ગોઠવણ રાખે છે. લોકોની બહુજ ભીડ ત્યાં થાય છે અને તે નાવમાં ગયા હતા અને દર્શન કીધાં હતા તથા ત્યાં ભેટ કીધીં હતી ત્યાંથી પાછા ફરીને ટાઇમ બહુજ થઈ જવાથી ઘેર આવ્યા હતા.

તા ૫-૩-૩૮ શનીવાર મદ્રાસ

આજે સવારનાં બે હવેલીઓમાં દર્શન કીધાં હતા પછી ઉતારા પાસેજ એકાંબરેશ્વર મહાદેવનું મંદીર છે ત્યાં દરશન કરવા ગયા હતા તે મંદીર પણ ઘણું મોટું છે ત્યાં એકાંબરેશ્વર મહાદેવની મુતી છે તથા બાજુમાં પાર્વતીનું મંદીર છે તથા નવગૃહો રવી, સોમ, મંગળ બુધ, ગુરુ-શુક્ર શની રાહુ તથા કેતુની મુતીઓ છે તેમજ આજુ બાજુ ઘણી નાની મુતીઓ છે તથા શીવલીંગો છે ત્યાં દર્શન કર્યા પછી ઘેર આવ્યા હતા. પાછા પાંચ વાગ્યાના સુમારે મદ્રાસથી પાંચએક માઈલ છેટ તીરવતુરમાં માતાજીનું મંદીર છે ત્યાં દરશન કરવા ગયા હતા. તીરવતુરનું તે મંદીર ઘણું મોટું તથા વિશાળ છે અને ત્યાં બીજા ઘણા મંદીરો છે સહી પ્રથમ ત્યાં રેતીમાંથી પ્રગટ થયેલી શ્રી શંકરની મુતી છે. જેને શ્રી ત્યાગ રાજેશ્વર કહે છે ત્યાં દર્શન કીધાં હતા. આ મહાદેવજીનું લીંગ રેતીનુંજ છે અને બીજા લીંગો જ્યારે ગોળ હોય છે ત્યારે આ લંબચોરસ સોનાના બાણની અંદર પધરાવેલું છે અને માથે શેવનાગ છે તેને

દરરોજ સ્નાન કરાવવામાં આવતું નથી તે મંદીરની બાજુમાં ભોગ મુર્તીનું બીજું મંદીર છે ત્યાગરાજેશ્વરના મંદીરમાં જતાં બહુજ અંધારું આવે છે. અને બહુ ઉંડાણમાં તે મંદીર છે તેની બાજુમાં માતાજીનું મંદીર છે તેનું નામ ત્રિપુરાસુંદરી છે ત્યાં આજુ બાજુમાં ઘણા શીવલીંગો છે એટલે નાનાં મંદીરો છે જે લગભગ ૧૦૦ થી ૧૫૦ જેટલાં છે ત્યાં દર્શન કરી ઘેર આવ્યા હતા. મદ્રાસથી આંખો દિવસ ત્યાં મોટર દોડ્યા કરે છે. અને ઘણા લોકો ત્યાં દર્શન કરવા સાંજના જાય છે. બસનું ભાડું માત્ર બે આનાજ છે. માતાજીના દર્શન કરી ઘેર આવ્યા હતા.

તા. ૬-૩-૩૮

આજે સવારના એકાંબરેશ્વર મહાદેવની પાલખી નીકળી હતી. તે મંદીરમાં આજથી ઉત્સવ શરૂ થાય છે અને દસ દિવસ સુધી રામેશ્વરની માફક શ્રી શંકરની તથા પારવતીની પાલખી સવારના તથા રાતના એક બે વખત નીકળે છે તે મંદીરમાંથી નીકળી મંદીરમાં ફરી બજારમાં ફરે છે આજ પહેલો દિવસ હતો તેથી સાદી પાલખી બે વખત નીકળી હતી. સાંજના બજાર તરફ ફરવા ગયા હતા ત્યાંથી કોટવાલ ચેટી નામે મોટી શાકમારકેટ છે ત્યાં ગયા હતા. તથા શાક ભાજી લીધું હતું. ત્યાંથી મુરમારકેટ ગયા હતા. મુરમારકેટ તે મુંબાઈની કાફડી મારકેટ જેવી છે જ્યાં દરેક ચીજ મળે છે. ત્યાં જનવરોનું સંગ્રહસ્થાન પણ બાજુમાં આવેલું છે.

તા. ૭-૩-૩૮

આજે સવારના પણ પાલખી શ્રી એકાંબરેશ્વરની નીકળી હતી. તથા રાત્રે પાલખી અગીયાર વાગે નીકળી હતી. તેમાં શ્રી શંકર તથા ગંગાજીનું વહાન સોનાના હંસનું તથા તેની પાછળ શ્રી પાર્વતીનું વહાન પણ સોનાના પોપટનું હતું. આજે સાંજના માછલીનું સંગ્રહ સ્થાન જોવા ગયા હતા. અને તે અંદર જઈને જોયું હતું. અને ત્યાંથી ત્રીપ્લીકેનમાં પાર્થ સારથીનું મંદીર છે ત્યાં દર્શન કીધાં હતાં પહેલે દિવસે તો તળાવમાં શ્રી ભોગ મુર્તીના દર્શન કીધાં હતાં પણ આજરોજ મંદીરમાં જઈ પાર્થ સારથીની (બાલાજી) અગળ મુર્તીનાં દર્શન કીધાં હતાં વચોવચ બાલાજીની મોટી મુરતી સફેદ મુછો સાથે છે અને આજુ બાજુ પ્રધુમ્ન સાત્યકી અને અનીરુદ્ધની મુર્તી છે. ત્યાં દર્શન કરી પાછા ઘેર આવ્યા હતા સાંજના મદ્રાસ સેન્ટ્રલ સ્ટેશન પર ગયા હતા. સેન્ટ્રલ સ્ટેશન મોટું અને વીશાળ છે અને અંતે પણ મુંબઈ માફક નીચે સ્ટેશનોમાં લોકલ્ટ્રેન દોડે છે. સ્ટેશનોનાં નામ આવાડી પોજેરી રાયપુરમ ટીવેલ્લોર વીલીપુરમ અનેસુ-બુરપેટા વીજેરે. બીજી બાજુ બંદર તરફ ઇલેક્ટ્રીક ટ્રેનો પણ મુંબઈની માફક દોડે છે તેના થોડાં નામે બીચ ફોર્ટ પાર્ક એડામોર માવલાવારા ચેટપેટ વીજેરે.

તા. ૮-૩-૩૮

આજરોજ બીજે કયાય ફરવા ગયા ન હતા. પણ બજારમાં થઈ બીચ ઉપર ફરી અને બાયોસ્કોપમાં ગયા

હતા. બીજે દીને એટલે બુધવારે સવારે થુનુમળી હાઈરોડ ઉપરથી નવરોજરોડ ઉપર શેઠ ગોકળદાસ જમનાદાસવાળા પરશોતમદાસ (લાલદાસ) શેઠને બંગલે મોટરમાં બેસી ગયા હતા. અને તેમને ત્યાં ઠાકોર સેવા છે ત્યાં રાજ ભોગનાં દરશન કીધાં હતાં અને સાંજના બજારમાંથી થઈ માપલાપોર તરફ ગયા હતા માપલાપોરમાં મલ્લીકેશ્વર મહાદેવનું મોટુંમંદીર છે ત્યાં સ્વ. એની. બીસાંટનું ઘર આવેલું છે તથા લાયબ્રેરી છે ત્યાંથી ફરી પાછા ઘર તરફ આવ્યા હતા આ ફાગણ માસમાં મદ્રાસમાં ઘણાખરા મંદીરોમાં ઉત્સવો થાય છે અને જે જે મંદીર જે લક્ષ્મીમાં આવેલું હોય છે ત્યાંથી મંદીરમાંથી પાલખી સવારના તથા રાતના નીકળે છે રાતની પાલખીમાં ધામ ધુમ વધારે હોય છે. પાલખી ફરવાનો રીવાજ મંદીરને ચારે બાજુ ક્યાં પછી બજારમાં થોડે સુધી જાય છે અને ત્યાંથી લગભગ અગીયારથી સાડા અગીયાર વાગે પાછી ફરે છે અમારા ઉતારા પાસે એકાંબરેશ્વર મહાદેવનું મંદીરનું હતું ત્યાં પણ દરરોજ સવારના તથા રાતના મંદીરની પાલખી નીકળતી હતી. આ મંદીરની પાલખી પંદર દિવસ સુધી નીકળે છે સવારની પાલખી તો અમુક વાહન ઉપરજ નીકળે છે પહેલે દિવસે સાદી સોનાની પાલખીમાં દેવ બીરાજ્યા હતા બીજે દિવસે શંકરનું વાહન સોનાના હંસ અને પાર્વતીનું સોનાના પોપટનું હતું. ત્રીજે દિવસે બંનેના વાહનો સોનાના સીંહ ઉપર હતા ચોથે દિવસે એટલે આજરોજ સુવર્ણ કૈલાસ રાવણનું વાહન હતું અને માતાજીનું વાહન સુવર્ણ સીંહનું હતું

અને ગુરુવારે દિવસે શંકરનું વાહન સોનાનો નંદી હતું અને પારવતીનું વાહન સાદા નંદીનું હતું એવી રીતે પાલખીઓ જોઈ હતી. અમોએ મદ્રાસમાં રહ્યા ત્યાં સુધી દરરોજ સવાર સાંજ પાલખીની પુજા કરી હતી અને સવારના વૈદીક બ્રાહ્મણોને દક્ષણ આપતા હતા. બપોરના જમ્યા પછી બજાર તરફ ફરવા જતા હતા.

તા. ૧૦-૩-૩૮

આજરોજ સવારના કોઈ જગાએ બહાર ગયા ન હતા. બપોરે જમ્યા પછી એકમોર ટ્રામ-ટરમીનસ પાસે પોલીસ ઓફીસમાં મદ્રાસ પ્રેસીડન્સીનું લાયસન્સ તા. ૧૪મી એપ્રિલ થયું હોવાથી બીજા બે અઠવાડિયાનું એટલે તા. ૨૮-૩-૩૮ સુધીનું લાયસન્સ કઢાવ્યું હતું; તે પછી માઉન્ટ રોડ ઉપર ગયા હતા મોટર વાળાની દુકાનો (શોપ્સ) જાળે ભાગે માઉન્ટ રોડ ઉપર આવેલી છે ત્યાં એડીસન એન્ડ કું. માંથી મોટર માટેનો પરચુટણ સામાન લીધો હતો અને પછી ઘર તરફ ગયા હતા.

મદ્રાસથી મુંબઈ સુધીના પ્રવાસમાં કોઈ જાણવાજ્ઞેગ નહિ હોવાથી અત્રે તેની નોંધ લીધી નથી.

